

Said Nursî'nin Medeniyet Tasavvuru

-“Mimsiz Medeniyet” Eleştirisi-

Mevlüt Uyanık

Prof. Dr. Hitit Üniv. İlahiyat Fakültesi

(Metnin hazırlanmasındaki katkılarından dolayı kardeşim İbrahim Gülerce'ye müteşekkirim.)

Giriş

“Türk Siyasi ve Sosyal Yapısı”nda pozitivism etkisinin genelde Tanzimat reformları ile birlikte 19. yüzyıldan itibaren ortaya çıktığı düşünülür. Şerif Mardin'e göre, bu etki daha eskiye dayanır, çünkü 18.yüzyılda gittikçe güçlenen Osmanlı bürokrasisinde bir tür pozitivism vardı. O, İslamiyet'in hem kurum olarak hem de ideoloji olarak Osmanlı tarihinde “egemenlik momentleri” olarak görüldüğünü hatta kökeni daha derinlere (Orta Asya'ya) giden (bürokrasinin seküler, ulemanın ise dinsel) bir din-devlet söylemi üzerinde durur ve buna “Osmanlı-Türk İstisnacılığı” der. İslam üzerine yapılan çalışmaların çoğunluğunun Arap-selefi yorum üzerine olması, Osmanlı-Türk ve İran İslami yorumlarının ikincil plana atılmasına -daha doğrusu üstünün örtülmesine- neden olduğu kanaatindedir.¹

Bu metin, Mardin'in “Osmanlı-Türk İstisnacılığı” dediği zihniyetin ortaya çıkardığı “İslam ve Medeniyeti tasavvuru”na Said Nursî'nin katkısını incelemeyi hedeflemektedir. Nursi, Osmanlı-Türkiye Cumhuriyeti geçişinde etkisini daha da artıran pozitivist-materyalist öğretiyi ve “medeniyet” adı altında ilmi, dini alanda ortaya çıkardığı sonuçları eleştirmekle kalmamış, gittikçe çözülmeye hale gelen ırkçılık (menfi milliyet/çilik) üzerinde daha o zamanda önemli uyarılarda bulunmuştur. O, materyalist-pozitivist öğretiyi, menfi milliyet/çilik ile ortaya çıkan sorunların İslam'ın ahlak ilkelerinin yeniden şekillendi-

1- Mardin, Şerif. “Operasyonel Kodlarla Süreklilik, Kırılma ve Yeniden İnşa: Dün ve Bugün Türk İslami İstisnacılığı.” Doğu-Batı Dergisi, yıl.8, sayı. 31, 2005, s.31: En genel anlamda “istisnacılık” ile ifade ettiği, her şey söylendikten sonra devlete karşı isyanlar ve çekışmelere rağmen Osmanlılarda ve Türkiye'de toplumun çeşitli katlarında bir devlete sahip olunduğunun ve “seküler” veya “dindar” bütün otoritelerin, içinde akıntıyla beraber yüzdükleri bir yaşam biçimini paylaştıklarıdır. (Aynı makale. s.34)

Eleştirel ve rasyonel okumaya dair yöntem gerekliliğini belirttiikten sonra Said Nursi'nin eleştirel ve direnişçi ruhunun oluşmasında içinde yetiştiği gelenek hakkında kısa bir bilgi vermek gerekir. Mardin'in ifadeleriyle söyleyecek olursak, İslam modernleşmesinin temel çerçevesini içtihat/taklit üzerine kurularken Osmanlı-Türkiye modernleşmesinde Nakşibendi gelenek örgütsel olarak etkili oldu.

rilmesi, "İslamiyet'in yeniden bir dünya gücü olarak canlandırılması" ve bunun halka nakledilmesi için önemli metinler kaleme almıştır.² Bu açıdan Batı'nın bilgi, bilim ve düşünce sistemlerine yönelttiği eleştirilerin, duyduğu çekincele- rin gündemde tutulması ve niçin "Mim'siz Medeniyet" dediğinin üzerinde du- rulması gerekir. Bunun alternatifi olarak da ortaya koyduğu "Müsbet Hareket" ve "Müsbet Milliyet" kavramsallaştırmasının ortaya koyabileceği fikri modelle- ri müzakereye açmak gerekir.³

Yöntem: Burada dikkat edilecek nokta, herhangi bir şahsı ya da onun yazdığı metni kendi yaşadığı dönemin sorunlarını çerçevesinde anlamak ve yo- rumlanması gerektiğidir. Örneğin pozitivizmin baskın olduğu dönemde, yaşa- nan itikadi/imani problemleri çözmek ve İslami inançları tekrar yaşanabilir kıl- mak için çabalaması çok önemlidir. Gerçi pozitivizm Batı düşüncesinde etkisini yitirmiş gibidir, ama Türkiye'de etkisini kısmen de olsa devam ettirmektedir. Bu bağlamda, dönemin sorunları karşısında üretilen fikirlerden bugüne yorumlana- rak taşınanlar olabileceği gibi eleştirilenler de olabileceğine dikkat edilmelidir. Nitekim Nursi'de Meşrutiyet-Cumhuriyet gibi yönetim tarzları ve Medeniyet kavramlarını analiz ederken, "Eski Said şunu dedi", "Yeni Said şunu dedi" şek- linde ifadeleriyle kendi içinde tutarlı ve eleştirel bir tutum içinde olmaktadır.

Tevarüs Ettiği Gelenek:

Eleştirel ve rasyonel okumaya dair yöntem gerekliliğini belirttiikten son- ra Said Nursi'nin eleştirel ve direnişçi ruhunun oluşmasında içinde yetiştiği gelenek hakkında kısa bir bilgi vermek gerekir. Mardin'in ifadeleriyle söyleye- cek olursak, İslam modernleşmesinin temel çerçevesini içtihat/taklit üzerine kurulurken Osmanlı-Türkiye modernleşmesinde Nakşibendi gelenek örgütsel olarak etkili oldu. Müceddid-i Halidi Nakşibendî ve takipçilerinin geleneği, İslam'dan bir anlam çıkarmaya ve bu anlamı da "medeniyet" olarak bilinen Av- rupalıların zihin kurgusuyla uyumlu hale getirmeye çalışan Osmanlı ve Türk entelektüelinin sesi oldu.⁵

Bu bağlamda Ahmed Faruk Sirhindi (v. 1624) İslam'da devlete karşı bir direniş ruhu olduğunu görüp Nakşibendi öğretiyi yeniden organize etti. Din, hem ontolojik bir durum, hem metafizik bir teori, hem de eleştirel bir tutumdur. Bu organize etki, Mevlana Halid Bağdadi (v.1826) ile Anadolu taraflarına yan- sıdı. 19.yüzyılda iyice arttı.⁶ Abdülaziz Bekkine vasıtasıyla Nureddin Topçu, Anadolu merkezli bir "İsyah Ahlakı" ve sosyal adalet tasavvuru oluşturmaya çalıştı.⁷ Nakşibendi öğretisi Mehmet Zahid Kotku vasıtasıyla akademik ve bü- rokratik çerçevede etkisini sürdürdü. Özellikle Kotku, 20. yüzyılın başlarından

2- Mardin, *İstisnacılık*.. s.46, Arslan, Hüseyin, *Dini Gruplar ve Siyaset: Yeni Asya*, Ankara Okulu yay., Ankara 2012, s.122
3- Özakpınar, Yılmaz, *Kur'an Medeniyeti*, *Kur'an'ın Anlamında Çağdaş Bir Yaklaşım, Risale-i Nur Örneği*, 4. Uluslararası Sempozyum, İstanbul.1998, s.417-421 Erkiyet, Alev, *Bediüzzaman Düşüncesinde Medeniyet, Bilgi ve Siyaset İlişkisi* . Köp- rü Dergisi, Kış:2005, sayı. 89, <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=652>
<http://www.sorularlasaidnursi.com/siyaset/menfi-ve-muesbet-siyaset/302-bediuzzamanin-dusuncesinde-medeniyet-bilgi-ve-siyaset-iliskisi.html>

4- Said Nursi, *Mesnevi-i Nuriye*, Şahdamar yay. İstanbul. 2010, s. 137. *Divan-ı Harb-i Örfi*, (Risale-i Nur Külliyyatından İlk Eserler) RNK, İstanbul. 2012, s.135; Said Nursi, *Mektubat*, RNK, İstanbul.2009, s.286,327, Mardin, Şerif, *Bediüzzaman's Understanding of Striving is not Armed Struggle* Panel, Said Nursi, translated by Şukran Vahide, Sözlere Publication, İstanbul.1993, s.27 vd; Bolay, Süleyman Hayri, *Bediüzzaman'ın Felsefeye Bakışı*, 3. Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumu, Nesil yay. İstanbul. 1995, s.240; Uyanık Mevlüt *The Place of the Concept of Civil Disobedience in Gaining an Understanding of the Democratic State*, Avrupa İslam Üniversitesi, İslamitische Universiteit van Europa, yıl.2, sayı.3, Mayıs, 2009, Rotterdam, 115-150, a.mlf. *Sivil İtaatsizlik ve Dini Değerler*, Elis Yaynevi, Ankara 2010, ss.141-184. Yusuf Kaplan, *Risaleleri, nasıl "okunmalı"?* 06/02/2012 Yeni Şafak Gazetesi, <http://yenisafak.com.tr/Yazarlar/?i=30948&y=YusufKaplan>

5- Mardin, *İstisnacılık*.. s.35.

6- Mardin, *İstisnacılık*.. s.41-43

7- Nurettin Topçu'nun "isyah ahlakı" anlayışı ve sivil itaatsizlik kavramını merkeze alarak İslam siyaset felsefi okuması için bkz. Uyanık Mevlüt, *İslam Siyaset Felsefesinde Sivil İtaatsizlik Kavramı*, -Hasan Basri Örneği- Seba Yayınları Anka- ra.1999; Kaknüs yayınları 2001, ss.77-81

itibaren Said Nursi'nin ekonomik, politik ve kültürel sorunlara duyulan ilgiyi geliştirmesinden oldukça istifade etti.⁸ Kotku ve Nursi arasındaki manevi dayanışma doğal; çünkü Nursi de bu içinde yetiştiği geleneğin önde gelen isimlerini Kur'an tilmizi olarak nitelendirmektedir.⁹ Nitekim Risale-i Nur, Batı ve Batı düşüncesini anlama ve analiz etmede bir köprü işlevi gördü. Çünkü Nursi, resmi bir eğitim görmemesine rağmen, dönemin ileri gelen âlimlerden dini eğitimini aldı, bunun yanı sıra fizik ve sosyal bilimlere dair bilgilenmelerini temin etti.¹⁰ Halid Bağdadî'den Said Nursi'ye kadar devam eden tecdidi (modernleşme) Nakşibendi geleneği, son onlu yıllarda Türkiye Cumhuriyeti'nin bilgi, bilim, medeniyet terakkisinde önemli yer tutmuştur. O kadar ki Mardin, bu değişim ve dönüşümü, "Japonya'nın Rusya'yı 1905'te yenmesinden bu yana tartışılan endüstrileşme ve öz kültür temalarından daha büyük bir orijinallik ve adaptasyon söylemi gösteren bir gelişme" olarak nitelendirir.¹¹

Nursi, pozitivistizmin en yoğun baskısının hissedildiği dönemde, bu ülkenin gençlerini, Batı'yı taklit etmekten sakınmaları yönünde uyarılmıştır. Pozitivist öğretiyi siyasal hayata aktarmalarının sonucu, yaptıkları sınırsız zulüm ve düşmanlıklara dikkat çekmiş, bu düşüncelerin tutarsız (batıl) olduğunu delilleriyle açıklamıştır. Ona göre, dalalet ve fenalıklar cehaletten gelse, def etmesi kolaydır. Fakat fenden, ilimden gelen dalaletin giderilmesi çok zordur. O dönemde dalalet fenden, ilimden geldiği için, ancak onları izale etmeye ve gelecek nesli o belaya düşen kısmını kurtarmaya, "iman ve inanç" açısından karşılığında dayanmaya Risale-i Nur gibi her cihetle mükemmel bir eser ortaya koyar. Onun siyaset felsefesinin hareket noktası daima "müsbet hareket" etmektir.¹² Risale-i Nur talebeleri kendilerini örnek göstererek günümüzde yoğun olarak müzakere edilen hem "Dindar" hem "Vatanperver" bir nesil yetiştirebilirsek "menfi ideolojiler" ve aşılacakları ahlaksızlık, sefahat etkili olamaz, demektirler.¹³

Risaleler bu noktada; Nakşibendi geleneğinin baskın olduğu Bitlis'te eğitim ve öğretim gören Nursi, yazdığı eserlerle bu kökleri aşması ve modernliğe bilinçli bir bakış açısıyla yaklaşmasının ürünüdür. O dönem de ülkemizde resmi eğitim veren seküler okullar, dini eğitim veren medreseler ve sufi tekkeleri şeklinde parçalı bir sistem vardı. Nursi, bunların üçünün de bir diğeri karşı muhalif

Nursi,
pozitivistizmin en
yoğun baskısının
hissedildiği
dönemde,
bu ülkenin
gençlerini, Batı'yı
taklit etmekten
sakınmaları
yönünde
uyarmıştır.
Pozitivist öğretiyi
siyasal hayata
aktarmalarının
sonucu, yaptıkları
sınırsız zulüm
ve düşmanlıklara
dikkat çekmiş,
bu düşüncelerin
tutarsız (batıl)
olduğunu
delilleriyle
açıklamıştır.

8- Mardin, *İstisnacılık...* s. 44,48

9- Said Nursi, *Lem'alar*, Rnk yayınevi, İstanbul. 2009, s. 130, *Mesnevi-i Nuriye*, s.142http://risaleinurenstitusu.org/index.asp?Section=Kulliyat&Book=Lemalar&Page=124 Bireysel zühd ve takvası da bu geleneğe göre yaşantısının gereğidir. Tarihçe-i Hayat, s. 34; Mektubat, Rnk, İstanbul.2009, s.22-23

10- Müsbet (pozitif/beşerî/dini) ilimler alanında uzmanlığının verdiği öz güveni 1907 yılında daha 21 yaşında iken İstanbul'a gelip, yerleştiği mekânın kapısına "bütün sorulara cevap verilir ama soru sorulmaz" diye levha asmasından da bellidir. Safa Mürsel, "OpeningAdress" Panel, Said Nursi, translated by Şukran Vahide, Sözlük Publication, İstanbul.1993, s.15-16 ; Tatlı, Adem, *Bediüzzaman Said Nursi TheRepresentative of ContemporaryIslamic Thinkers: His ApproachtotheQuestion of ScienceandTechnology*, Panel, Said Nursi, translated by Şukran Vahide, Sözlük Publication, İstanbul.1993, s.91

11- Mardin, *İstisnacılık...* s.48. Son dönemde eğitim ve öğretim alanındaki teknolojik gelişmeler ve dindar nesil tartışmalarını bir de bu bakış açısıyla değerlendirmek gerekir. Bu konuyla ilgili bkz. Mevlüt Uyanık, "Dindarlık, Müsbet Milliyet ve Said Nursi", Yeni Asya, 14.2.2012, s.14 http://www.yeniasya.com.tr/gorus_yazi_detay2.asp?id=5327, <http://www.saidnursi.de/said-nursi/medyada-said-nursi/7409-dindar-nesil-musbet-milliyetilik-ve-said-nursi.html>, <http://www.haber7.com/haber/20120206/Karanligin-7-atlasi-ve-dindar-nesil-tartismalari.php>, <http://www.e-psikiyatri.com/psikiyatri-haberleri/dindar-nesil-tartismalarina-psikolojik-bakis/29395/>

12- Said Nursi, *Emirdağ Lahikası*, Envar yayınları, İstanbul. 2004, 21, 141,630-635; *Şualar*, Rnk yayınevi, İstanbul. 2009, s.546. *Hutuwat-ı Sitte*, (Risale-i Nur Kulliyatı'ndan İlk Eserler) Rnk, İstanbul.2012, s. 248; Arslan, age, s.104-107,125.; Celal Celalzade, *Bediüzzaman ve İktisadî Fikirlerinin Mukayesesi*, ; 3. Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumu, Nesil yay. İstanbul. 1995, s.536; Uyanık, *Mevlüt: Müsbet Hareket Tarzı Olarak Sivil İtaat-sizlik*, <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=997447&title=yorum-prof-dr-mevlut-uyanik-muspet-hareket-tarzi-olarak-sivil-itaatsizlik>, http://www.risalehaber.com/news_detail.php?id=80419 ayrıca bkz. Fethullah Gülen: *Üstad'ın Felsefe Telakkisi* http://tr.fgulen.com/content/view/13927/3/Bolay_agm_s.239_vd; <http://www.bediuzamansaidnursi.org/icerik/bedi%C3%BCzzaman%E2%80%99-felsefeye-baki%C5%9Ffi>

13- Nursi'nin en yakın talebelerinden Zübeyir Gündüzalp'in Afyon Ağır Ceza Hakimliğine verdiği savunma için bkz. *Şualar*, Rnk yayınevi, İstanbul. 2009, s.547 vd

Medeniyet, anlaşılabilir bir inceleme alanıdır ve belli sayıda değişik halkların farklı eylem alanları arasındaki ortak zemin ve belirli bir toplum ve duygusal ürünün bir temsilcisidir. Medeniyet, bu bağlamda, tarihin girdiği dinamik biçimlerin aslında ete kemiğe bürünmesidir de denilebilir.

veya reddedici konumda olmaması gerektiğini, çünkü bunların her birinin toplumun bütüncül bir gelişmesi için katkıda bulunabileceğini söyler. Dolayısıyla üç birimi aynı salona açılan kapılar gibi düşünüp, bütüncül bir eğitim ve öğretim yapılmasını önerir. Yani onun ihya hareketinde, kelam/itikad, fıkıh/ibadet/muamelet ve tasavvuf/bireysel zühd ve takva iç içedir. Bu açıdan modernleşmenin gereği olarak “müceddid” kavramının özünü canlı tuttu.¹⁴ Nitekim her yüzyılda bir müceddid, yani dini ıslahı, tecdidi gerçekleştiren, güncel sorunlara temel dini verilerden hareketlerle çözümler üreten bir âlim gelecek sözü, “Bediüzzaman”, yani dönemin, zamanın, yüzyılın eşi ve benzeri görülmeyen şahsı” anlamını karışılması da bu anlayışın sonucudur. Temel projesinin “İslami hakikatleri öğreterek, uzun vadeli bir siyasi hareket olarak İslamiyet’in bir dünya gücü olarak canlandırılması” olması bu isimlendirmeye doğrudan irtibatlıdır.¹⁵

Heva ve heveslerine uyup, Batılıları taklit etmenin onlara uymak (ittiba) değil, onların safına geçtiklerinin ve Müslüman kardeşlerinin ölümlerine seyirci kalmak, kendi milletimize karşı en hafif tabirle hafif görmek ve değerleriyle alay etmektir, diyerek sert uyarılarda bulunmaktadır.¹⁶ Dolayısıyla eğer biz Modern Türkiye Tarihi’ni anlamak ve tutarlı analiz etmek istiyorsak, İslam ve Sekülerizm veya Cumhuriyetçilik ve Saltanat arasında çatışma olarak olmadığını, daha derinlerde ve birbiri içine nüfuz eden ve yakınlıkları içinde dönüştürülen geleneksel güçler ile modernlik arasında çok katmanlı bir karşılaşma olduğunu görmek gerekiyor.¹⁷ Bu çok katmanlı yapıyı analiz etmek için pozitivist bilgi ve bilim tasavvuru hakkında ana hatlarıyla bilgilenecek gerekir. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş felsefesini de “Tek bir medeniyet vardır o da Batı medeniyetidir.” ve “Hayatta en hakiki mürşid, ilimdir.” gibi önermeler oldukça etkili olmuştur. Bu perspektif pozitif bilimlerde etkisini önemli oranda sürdürdüğü gibi beşeri/tinsel/manevi bilimler alanında etkili olmaya devam etmektedir.¹⁸

Batı Medeniyetinin Temeli: Pozitivist Bilgi ve Bilim Öğretisi

Medeniyet, anlaşılabilir bir inceleme alanıdır ve belli sayıda değişik halkların farklı eylem alanları arasındaki ortak zemin ve belirli bir toplum ve duygusal ürünün bir temsilcisidir. Medeniyet, bu bağlamda, tarihin girdiği dinamik biçimlerin aslında ete kemiğe bürünmesidir de denilebilir.¹⁹ Medeniyetler ara-

14- Said Nursi, *Şualar*, RNK, s.545-546; Mardin, İstisnacılık..” s.46-47, Alparslan Açıkgeç, “İlim Anlayışı ve İlimlerin Sınıflandırılması Açısından Risale-i Nur, 3. Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumu, Nesil yay. İstanbul. 1995, s.486-487; Safa Mürsel, “Opening Adress s.16; Canan, İbrahim, *Bediüzzaman Said Nursi’nin Medeniyet Görüşü*, <http://www.sorularlasaidnursi.com/said-nursi/ilim-adamlarinin-bakisi/190-bediuzzaman-said-nursinin-medeniyet-gorusu.html>, İngilizcesi için bkz.İbrahim, *Bediüzzaman Said Nursi’s View of Civilization*, Panel, Said Nursi, translated by Şukran Vahide, Sözlere Püblisyon, İstanbul.1993, s.78

15- Mardin’in bu tespitinin analizi için bkz. Arslan, age, s.122, Kuşınar, Bilal, “*Bediüzzaman Said Nursi’nin Tasavvuf Değerlendirmesi*, 3. Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumu, Nesil yay. İstanbul. 1995, s.453 vd; Ümit Şimşek, “*Risale-i Nur’da Tefekkür Üslubu*, aynı sempozyumda, s. 34 vd, Akgündüz Ahmet, *A Genius They Tried to Misrepresent*, Panel, Said Nursi, translated by Şukran Vahide, Sözlere Püblisyon, İstanbul.1993, s.135 vd

16- Said Nursi, *Lem’alar*, RNK yayınevi, İstanbul. 2009, s. 134; Mesnevi-i Nuriye, s.143 <http://risaleinurenstitusu.org/index.asp?Section=Kulliyat&Book=Lemalar&Page=124><http://arsiv.zaman.com.tr/2002/09/25/haberler/h12.htm>

17- Mardin, *İstisnacılık..*” s.51.

18- Bkz. Bolay, agm, s. 239-241; http://www.bediuzzamansaidnursi.org/icerik/bedi_%C3%BC_zzaman%E2%80%99-felsefeye-baki%C5%9Ff. Uyanık, Mevlüt, *Felsefi Düşünceye Çağrı*, Elis yay. 2. Baskı. Ankara.2012, s.7-11,77-78

19- Toynbee, Arnold; *Tarih Bilinci (A Study of History)* Bates yay. İstanbul.1978: I/44-47, Uyanık, Mevlüt, *Medeniyetler Arası Çatışma Tezlerinin Analizi -Medeniyetler İttifakı Ve Türkiye’nin Katkısı- An Analysis For Theses Of Conflict Of Civilizations And Turkey’s Contribution To Cross-Cultural Fourth International Conference of The Asian Philosophical Association*(4-6 November. 2009, Jakarta, Indonesia) , a.mlf, *Bir Medeniyet Eksenli Olarak İpek Yolu Projesi -Asya Ve Dünya Toplumlarının Geleceği Açısından Önemli- New Silk Road Project As An Axis Of Civilization (It’s Significance For The Future Of The Asian And World Community) The Fifth International Conference of The Asian Philosophical Association (ICAPA) Chikushi Jogakuen University&Seinan Gakuin University. Plurality and Self-Identity of The Asian Community in History*, Fukuoka, Japan, December 7-9, 2011

sında farklılıklar olması doğal olduğu gibi, aynı medeniyet içinde zaman ve mekân farklılıklarına dair farklı üsluplar, yorumlar olması doğaldır, ama bunlar vahdet içinde kesret misali kendi aralarında belirli bir tutarlılığa da sahiptir. Bu da çok-kutuplu bir bakış açısına sahip olunmayı zorunlu kılar. Çünkü kültür ve medeniyetler insanlığın doğası gereği farklıdır ve dünyanın gelişmesinin itici gücüdür. Bu anlamda yalıtılmış ve bir diğerinden etkilenmemiş bir kültür ve medeniyet olamaz, hepsi birbirine bağımlı olarak gelişir, karşılıklı etkileşim içindedir. Dolayısıyla biz, bilim felsefesi bağlamında “etkinlik olarak bilim” tasavvurunun daha tutarlı olduğu kanaatindeyiz.²⁰ Bu bağlamda, Said Nursi de, Batı ve İslam medeniyetlerinin temel istinat noktalarının farklı bilgi ve bilim tasavvuru üzerine kurulduğu kanaatinde. Eleştirileri de bu yöndedir.²¹ Bununla birlikte burada teknik bir ayrımı vurgulamak gerekir. Said Nursi’nin imani tehlikeler görenek eleştirdiği felsefe (Pozitivist-mekanist bilgi ve bilim) anlayışını temel alan ve “Mimsiz Medeniyet” dediği tasavvurdur. Çünkü bu Medeniyet tasavvuru, insanları “dalale” ve “sefahat’a yönlendirmektedir. Hak (genel anlamda İslam) Din’den aldığı feyz ile günümüz insanına faydalı sanatları, adalet ve hakkaniyete hizmet eden beşeri ve pozitif bilimleri geliştiren Avrupa’yı eleştirilerinin dışında tuttuğunu özellikle vurgulamak gerekir.²² Çünkü bu husus çok önemli, İslam, Hz. Adem’den itibaren gönderilen mesajların farklı zaman ve mekanlarda hayata geçirilmesinin tamamını, insanlığın bütün birikimini kapsar. Bu da İslam Medeniyetinin bilgi, bilim boyutunu, yani “İslam Epsitemolojisi”nin temellerini bize verir.²³

Bize göre Mimsiz Medeniyet’in temelini oluşturan pozitivist öğretiyi analiz için Francis Bacon, Rene Descartes ve Isaac Newton fikirlerini incelemek gerekir. F. Bacon, akli araştırmanın hedefini dünya hakkındaki gerçeği nesnel bir şekilde yakalamak olarak belirlemiştir. Descartes ise gerçeği iki farklı türe dönüştürmüştür. Yani fiziksel âlem gerçeği, bir tarafta maddi ve olguların objektif dünyası; diğer tarafta şuur, zihinsel deneyim ve değerler sübjektif dünyası şeklinde ikiye ayırdı. Bu bakış açısı değerden bağımsız bir bilim anlayışını hâkim kılmıştır. Newton, bu bakış açısının geçerli olması için gereken aletleri temin etti. Böylelikle insanoğlu, mekanik bir dünya görüşüne hâkim olmuştur, sanki dünya insanlar için değil de, makineler için yapılmış gibiydi. Hayatın kemiyet ve keyfiyetlerini birbirinden ayırarak, keyfiyetleri ortadan kaldırmakla, makine dünya paradigmasının mimarları, tamamen cansız madden yapılmış,

İslam, Hz.

Adem’den itibaren gönderilen mesajların farklı zaman ve mekanlarda hayata geçirilmesinin tamamını, insanlığın bütün birikimini kapsar. Bu da İslam Medeniyetinin bilgi, bilim boyutunu, yani “İslam Epsitemolojisi”nin temellerini bize verir.

20- İslam Bilim ve tarihine giriş için bkz. Fuat Sezgin, *İslamda Bilim ve Teknik*, çev. Abdurrahman Ali, İstanbul. 2008, c.1, Giriş; Uyanık, Mevlüt, (editör), *Çağdaş İslam Bilimine Giriş*, Fecr yay. Ankara.2012, s.7 vd, a.mlf, Felsefi Düşünce, s.103 vd,

21- Erkilet, Alev, *Bedüzzaman Düşüncesinde Medeniyet, Bilgi ve Siyaset İlişkisi*. Köprü Dergisi, Kış: 2005, sayı. 89, [http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=Eski Sayilar&Goster=Yazi&YaziNo=652](http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=652) <http://www.sorularlasaidnursi.com/siyaset/menfi-ve-muesbet-siyaset/302-bediuzzamanin-dusuncesinde-medeniyet-bilgi-ve-siyaset-iliskisi.html> Fethullah Gülen: *Üstad’ın Felsefe Telakkisi* <http://tr.fgulen.com/content/view/13927/3/>, İbrahim Canan, Bedüzzaman Said Nursi’nin Medeniyet Görüşü <http://risale-inur32.blogspot.com/2011/02/bediuzzaman-said-nursinin-medeniyet.html>

Tatlı, Adem, *Bedüzzaman Said Nursi The Representative of Contemporary Islamic Thinkers: His Approach to the Question of Science and Technology*, Panel, Said Nursi, translated by Şukran Vahide, Sözlük Pulpication, İstanbul.1993, s.88 vd

Abdül-Halim Avis *Medeniyetle İlgili Bazı Meseleler Hakkında Said Nursi’nin Görüşleri*. çeviri, Dr. Veli Sırım <http://www.bediuzzamansaidnursi.org/icerik/medeniyetle-iligili-baz%C4%B1-meseleler-hakk%C4%B1nda-said-nursinin-g%C3%B6r%C3%BC%C5%9Fleri> Kaygusuz, İbrahim. <http://www.nurforum.org/forum/risale-i-nurlardan-paylasimlar/risale-i-nur%27da-felsefe-1/>

22- Said Nursi, *Mesnevi-i Nuriye*, RNK yayınevi, s. 144 vd; *Dîvan-ı Harb-i Örfî*, (Risale-i Nur Külliyyatı’ndan İlk Eserler) RNK, s.149; Uyanık, *İslam Bilimine Giriş*, s.14, 30, Muhammed Binthile <http://www.bediuzzamansaidnursi.org/icerik/said-nurs%C3%AEnin-bat%C4%B1-medeniyetine-bak%C4%B1%C5%9F%C4%B1>,

23- Uyanık, *İslam Bilimine Giriş*, s.14, 30, a.mlf. *Sivil İtaatsizlik ve Dini Değerler*, s.115

Said Nursi bu niteliklerinden dolayı Avrupa'nın medeniyeti Mim"siz medeniyettir, der. Yani, (denaet), sefih ve aşığı niteliklere sahiptir, çünkü fazilet ve hüda üstüne tesis edilmemiştir. Heves ve hevâ, rekabet ve tahakküm üzerine kurulduğundan olsa gerek, sebep olduğu kötülükler, ortaya çıkardığı iyiliklere baskın gelmiştir. Yani "sefih bir hayata", istibdat ve zillete "medeniyet" demektedirler.

soğuk ve atıl bir evrenle baş başa kaldılar. Bu şekilde algılanan bir dünyayı yağmalamayı, dünyanın efendisi olması hasebiyle tabii hak olarak görmüştür.²⁴ Dünya savaşları ve diğer kitle katliamlarının arka planında yatan meşruiyet aracı bu pozitivist-mekanist öğretilerdir.²⁵

Said Nursi bu niteliklerinden dolayı Avrupa'nın medeniyeti Mim"siz medeniyettir, der. Yani, (denaet), sefih ve aşığı niteliklere sahiptir, çünkü fazilet ve hüda üstüne tesis edilmemiştir. Heves ve hevâ, rekabet ve tahakküm üzerine kurulduğundan olsa gerek, sebep olduğu kötülükler, ortaya çıkardığı iyiliklere baskın gelmiştir. Yani "sefih bir hayata", istibdat ve zillete "medeniyet" demektedirler.²⁶ Bu nedenden dolayı Yeni Said döneminde mevcut medeniyet ve onun getirilerinden uzak bir hayatı tercih etmekle²⁷ kalmamış, onun beş menfi özelliğine sürekli dikkat çekerek Asya/Doğu toplumlarına taşınmasındaki tehlikeleri engellemeye çalışmıştır.²⁸ Bunu söylemek mevcut medeniyetin pozitif/müsbet yönleri reddetmeyi de getirmeyeceğini söyleyerek külli bir redde gitmez. Çünkü medeniyetin güzellikleri ve ortaya koyduğu müsbet sonuçları tamamen Hıristiyanlığa mal edilemez.²⁹ Onun menfi esasları yerine müsbet olanları koymayı önerir. Bu anlamıyla S.Nakip el-Attas ve İsmail Raci Faruki ile başlatılan "Bilginin İslamileştirilmesi" projesi³⁰ açısından da değerlendirilebilir.

Bu öğretiyi göre, "Bilimsel bilgi, belirli bir alanda, belirli bir yöntemle elde edilen birikimsel olarak artarak gelişme ve ilerleme gösteren bilgi türüdür. Bilim ise, bu bilginin düzeni, sistemli hale getirilmiş şekli olup, nesnelidir; çünkü doğruluğu/geçerliliği kanıtlanmış, sebep-sonuç ilişkisine (nedensellik) göre elde edilmiş, genel-geçer bilgi"dir.(!) Gerçekten öyle midir? Bu noktada, düzçizgisel, ilerlemeci (ürün olarak) bilim tasavvuruna göre, ilim/bilim adamının dinini, dilinin, araştırma konusunun seçimi, incelenmesi, varsayımların kurulması, test edilmesi ve sonuçlandırılması aşamalarında kültürel evreninin bir anlamı yoktur." hükmünün tutarlılığını müzakereye açmak gerekir. Çünkü beşeri bilim alanında kavramlar, nötr, değerden bağımsız değildir, her biri bir kültür evreninden nesnelere konuşur.³¹ Bunu Said Nursi'nin perspektifiyle söyleyecek olursak, (Hıristiyan) dini değerlerinden uzak Batı medeniyeti ile İ-

24- Uyanık, *İslam Bilimine Giriş*, s.10-11, a.mlf. *Felsefi Düşünceye Çağrı*, s.41, 93-119

25- Fethullah Gülen, *Üstad'ın Felsefi Telakkisi* <http://tr.fgulen.com/content/view/13927/3/>

26- Said Nursi, *Hutbe-i Şamiye*, s. 41-43. Aynı eser, RNK yayını, s.239; Sunuhat, Sözlere yayınevi, İstanbul.

1993, s.44, *Sunabat*, (Risale-i Nur Külliyyatından İlk Eserler) RNK, İstanbul. 2012, s.85

<http://risaleinurenstitusu.org/index.asp?Section=Kulliyat&Book=HutbeiSamiy&Page=43>, Şualar, s. 256.

<http://risaleinurenstitusu.org/index.asp?Section=Kulliyat&Book=Şualar&Page=256>. Özakpınar, Yılmaz. Agm,

s.411 vd. Buradaki "mim" sembolik olarak Muhammed olarak okunursa, Hz. Muhammed'in getirdiği yol ve yöntemden habersiz medeniyet de denilebilir.

27- Said Nursi, *Hutbe-i Şamiye*, s. 41-43. <http://risaleinurenstitusu.org/index.asp?Section=Kulliyat&Book=HutbeiSamiy&Page=43>, *Sunubat*, s. 44, *Tarihçe-i Hayat*, s. 68. <http://risaleinurenstitusu.org/index.asp?Section=Kulliyat&Book=TarihceiHayat&Page=68>

28- Said Nursi, *Sunubat*, s. 57-65. Erkiilet, Alev, *Bedüzzaman Düşüncesinde Medeniyet, Bilgi ve Siyaset İlişkisi*.

Köprü Dergisi, Kış: 2005, sayı. 89, <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=652>

<http://www.sorularlasaidnursi.com/siyaset/menfi-ve-muesbet-siyaset/302-bediuzzamanin-dusuncesinde-medeniyet-bilgi-ve-siyaset-iliskisi.html>. Mevlüt Uyanık, "Dindarlık, Müsbet Milliyet ve Said Nursi, Yeni Asya, 14.2.2012, s.14 http://www.yeniasya.com.tr/gorus_yazi_detay2.asp?id=5327, <http://www.saidnursi.de/said-nursi/medyada-said-nursi/7409-dindar-nesilmusbet-milliyetlik-ve-said-nursi.html> <http://risaleinurenstitusu.org/index.asp?Section=Kulliyat&Book=Sunuhat&Page=65>

29- Said Nursi, *Mektubat*, RNK, 53. Hakikat Çekirdeği, s.514

30- Said Nursi, *Mesnevi-i Nuriye*, s.143 vd, Sunuhat, s. 57-65.

<http://risaleinurenstitusu.org/index.asp?Section=Kulliyat&Book=Sunuhat&Page=65>

Uyanık, Mevlüt, *Bilginin İslamileştirilmesi ve Çağdaş İslam Düşüncesi*, 2. Baskı. Ankara Okulu Yayınları, 2001, krş. a.mlf, *İslam Bilimine Giriş*, s.85 vd., a.mlf, *Felsefi Düşünce*, s.100 vd

31- Uyanık, *İslam Bilimine Giriş*, s.7-16

lam medeniyeti hem ontolojik olarak hem de epistemolojik olarak birbirinden farklıdır.³²

Bunu gerçekleştirebilmek, “etkinlik olarak bilim” tasavvurunu öncelemekle mümkün olur. Pozitivist öğretinin bilimsel araştırma ve yöntem anlayışını eleştirenler ise akla uygun yapının şöyle olması gerektiğini söyler: Önce sorun; yani var olan teoriye ya da beklentiye aykırılık tespit edilir, sonra çözüm önerileri ortaya atılır. Bu yeni bir kuramdan söz etmek demektir. Ardından yeni kuramdan sınanabilir önermelerin tümdengelimle çıkarılması gelir. Sınamalar, test etmeler sonrasında birbirleriyle yarışan kuramlar arasında tercih yapılır ve bilgi ortaya konulur. Buna göre, bilim adamları, sahip oldukları teorileri, ancak rakip teorilerin başarılarının tamamını kapsadıktan sonra, yeni olguların keşfine imkân tanıma anlamında, daha fazla deneysel içerik taşıyan ve rakip teorilerin açıklayamadığı olgu ve olaylara dair açıklamalarını deneysel olarak açıklayarak; yeni bir teoriyle karşılaşınca terk edebilirler. Dolayısıyla, bilimsel gelişme, dünyaya dair teorik sistemler olan araştırma programlarının başarı veya başarısızlıklarına bağlı olarak verdikleri mücadeleyle sağlanır. Bu bağlamda bilim, bir sosyal yapı, geleneksel bir etkinlik olup, belirli bir toplumsal ortamda epistemoloji, felsefe, ideoloji ve dine ait konuların bir yansımasıdır. Dolayısıyla bilim, salt gerçeğe ulaşmak amacıyla her türlü toplumsal değerden uzak, nesnel bir sorgulamadır, şeklindeki değerlendirmenin tutarlılığı yoktur. Bu açıdan bilgi iletişimi yoluyla bağlantıları olan kişilerin oluşturduğu birlikler vardır ve bunlara ait bilimsel topluluk/lar vardır.³³

1. Bilim ve Felsefe İlişkisi

Bu tespitler, **Bilim ve Felsefe İlişkisini gündeme getirir:** Hem bilim, hem de felsefe, sorgulayıcı ve refleksif bir tutumun ürünüdür, her ikisinde bir hakikat tutkusuna sahiptir. Bilim, dikkatini sınırlı bir bilgi alanı üzerinde odaklaştırır, dünyanın belirli yönlerini tanımlamaya çalışır, bunun için öndeyilerde bulunur, deneyler yapar. Bunların sonucunda olgulara ilişkin gözlemlere uyumlu ve onları açıklayan kuramlar ileri sürer. *Felsefe*, bir bakış açısını zenginleştirmek ya da desteklemek için bilimin tanımlayıcı malzemelerini ve teorilerini kullanır. Bilimin varsayımları hakkında kuşku ve itirazlar ortaya atarak, var olanların temelinde yatan doğası, anlamı ve ideal imkânları hakkında sürekli olarak sorular sorarak daha ileri gider. Felsefenin bu işlevi yerine getirmesi gerekir, zira bilim, tanımlarda da görüldüğü üzere, inceleme konusu ve yöntemi yönünden kapsamı ve sınırları kesin çizgilerle belirli salt bir faaliyet de değildir. Bu yüzden, çok yönlü, sınırları yer yer belirsiz, karmaşık bir oluşum olan bilimi konu edinen felsefe dalı, *bilim felsefesidir*. Felsefe, bilimin karmaşık yapısına çözümleyici bir yolla nüfuz etmeyi sağlayacak özgün ve yeni bir tutum üretme ihtiyacı duymuştur. Bu çok yönlü görevlerin türü ve çerçevesi, felsefeyi özel ve en yeni bir felsefe disiplini olarak *bilim felsefesini* oluşturmaya yöneltmiştir. Bilim tarihinin ağırlık

Bilim, dikkatini sınırlı bir bilgi alanı üzerinde odaklaştırır, dünyanın belirli yönlerini tanımlamaya çalışır, bunun için öndeyilerde bulunur, deneyler yapar. Bunların sonucunda olgulara ilişkin gözlemlere uyumlu ve onları açıklayan kuramlar ileri sürer. Felsefe, bir bakış açısını zenginleştirmek ya da desteklemek için bilimin tanımlayıcı malzemelerini ve teorilerini kullanır.

32- Said Nursi, *Mesnevi-i Nuriye*, Şahdamar yay. s.137-138; Bediüzzaman'ın siyasal ve sosyal bilimlere gerçek katkısını anlayabilmek için onun düşüncelerini bütünlüğü içinde kavramak gerekir. Onun katkısı verili siyaset bilimin kavramlarını kullanmak yönünde olmamıştır. Tam tersine, o kavramların içeriğini yeniden doldurmak, onları ters yüz etmek, dönüştürmek suretiyle gerçekleşmiştir. Bunu da değerden ve duruştan bağımsız bir tavırla değil; tam tersine bilginin ahlaki gereklerine ve sonuçlarına dikkat çekerek yapmıştır. Bediüzzaman, bilgi ile amel arasında doğrudan bir ilişki kurmaktadır. Alternatif bir bilme ve anlama biçiminden; tahkiki yöntemlerle ilhamların yani edinilen bilgi ile verilen bilginin iç içeliğine dayanan bir bilgi kuramından; incelenen toplumun özgün taraflarının dikkate alınması gerektiğine işaret eden bir yaklaşımdan yanadır. “Erkilet, Alev, *Bediüzzaman Düşüncesinde Medeniyet*, Bilgi ve Siyaset İlişkisi. Köprü Dergisi, Kış:2005, sayı.89, <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=652>, Safa Mürsel, “OpeningAdress” Panel, s.16-17

33- Uyanık, *Felsefi Düşünceye Çağrı*, s. 103-115, a.mlf, İslam Bilimine Giriş, s.8

İnsan, daima
belirli bir
inanç, eğilim,
değer, kural vs.
unsurlarla iç içe
yaşamaktadır.
Bunların
yönlendiği bir
insani ilişkiler
bütünlüğü
içindedirler
ve her şeye bu
yaşamının
içinden
bakmaktadır.
Toplumsal olan
her şeyi içermesi
açısından
bu yaşama,
maneviyat
(tinsellik)ten
başka bir şey
değildir.

merkezinin düşünce (felsefe) tarihi olması bilim ve felsefe arasındaki ilişkinin çok net olduğunun bir göstergesidir.³⁴

Bu durumda ortaya bilgi, bilimsel bilgi, bilim ve teknoloji, bunların kullanımı ve bir bilim ahlakı kurmanın imkânı ya da anlamsızlığı sorunu gündeme gelir. Çünkü “Bilmek”, bilen özne (insan) ile bilinen nesne (dış dünya) arasında kişinin belirli bilgi yetileriyle kurduğu eylemdir. Aracısız olarak nesne ile sezgisel bir şekilde kurulan münasebetin mahiyetinin tespiti “değer” kavramının açıklanmasını gerektirmektedir. Zira bilginin pratiğe geçirilmesinde değer kavramı, önemli rol oynamaktadır.³⁵ Nitekim Nursi’nin pozitivist bilim anlayışına yönelik değer merkezli tenkitlerinin önemi anlaşılamadığından onun teknoloji muhalif/düşmanı gibi göstermek istemişlerdir.³⁶

2. Bilgi ve Değer İlişkisi

Bu anlamıyla eylem, bilginin bir tür nesneleşmesidir; bilgi, değerlerle eylem alanına tesir eder ve onu objeleştirir. Değer hükümlerinin ikili bir yapısı vardır. Hem öznel hem de nesnelir. Nesne, belirli bir zaman ve mekan diliminde geçerli olan fikri-dini-içtimai donanımlara sahip olan özne tarafından algılandığı için öznel (subjektif)tir. Nesne, hem daima aynı kaldığı için hem de aşkın bir objeye ait olması; yani evrendeki her şeyin Allah tarafından yaratılması açısından nesnel(objektif)dir. Değer, insan eylemlerinin motifleri olduğu için *algılanmanın değil, anılanın konusudur*. Bu da subjektifliği beraberinde getirir. Zira insan, daima belirli bir inanç, eğilim, değer, kural vs. unsurlarla iç içe yaşamaktadır. Bunların yönlendiği bir insani ilişkiler bütünlüğü içindedirler ve her şeye bu yaşamının içinden bakmaktadır. Toplumsal olan her şeyi içermesi açısından bu yaşama, maneviyat (tinsellik)ten başka bir şey değildir. Nursi’nin ifadeleriyle söyleyecek olursak, nesnelere salt akılla görüp değerlendirmek istersek, tinselliği/maneviyatı ihmal edersek, bu görme ve değerlendirme yetisi işlevini yitirecektir.³⁷ Bu yaşamada, insanın dış âleme üç tür yönelimi vardır.

1. Kişinin tabiat ve sosyal çevreye yönelik psikolojik eğilimi, burada değerler ve inançlar söz konusudur.

2. Ferdin psikolojik yönelimiyle bilimsel araştırma sürecine girer ve etkinliklerini yapar.

3. Bilimsel araştırma sürecine dair bir dizi çalışma. Bunlar gözlem, öndeyi, derleme, yorumlama ve sorgulamadan ibarettir.

*Bu verilerden hareketle şunu söyleyebiliriz: Özne-nesne ilişkisinin insani ilişkiler ve ilgiler içinde kurulması, Batı düşüncesinde 17-19.yüzyıllara hâkim olan ama Türkiye’de önemli oranda etkisini devam ettiren pozitivist “bilgi gücüdür, güç de bilgidir” anlayışının terk edilmekte, yeni bilgi/bilim ve medeniyet tasavvurları geliştirilmeye çalışılmaktadır.*³⁸ Coğrafya merkezli oryantalist ve pozitivist bakış açısına hizmet edecek bir tasnif yerine, din, kültür, medeniyet kavramlarını merkeze alarak çalışmalar yapan “Hıristiyan Bilimi”, “İslam Bilimi”, “Çin bilimi” ve bu tanımlar üzerine kurulan bir medeniyet tasavvuru ve bunların birbirleriyle insanlığa hizmet içinde yarışması imkânı üzerinde durulmakta-

34- Uyanık, *Felsefi Düşünce*, s.27, 89-90

35- Uyanık, *Felsefi Düşünceye Çağrı*, s. 115 vd, a.mlf, *İslam Bilimine Giriş*, s.8-9, 181 vd, Canan İbrahim, *Bediüzzaman Said Nursi’s View of Civilization*, Panel, Said Nursi, translated by Şukran Vahide, Sözlük Pulplication, İstanbul.1993, s.61 vd

36- Said Nursi, *Mektubat*, RNK, İstanbul.2009, s.479-480; *Şualar*, RNK, İstanbul.2009, s.278-279

37- Said Nursi, *Mektubat*, RNK, İstanbul. 2009, 55. *Hakikat Çekirdeği*, s.514

38- Uyanık, *İslam Bilimine Giriş*, s.9-13,184-185

dır.³⁹ Bunun olabilirliğini yok etmek için Doğu Dinleri ve İslam arasında uzlaşmanın bir medeniyetler savaşına dönelebileceği tezi son onlu yıllarda sürekli sosyo-politik alanda dolaşımında tutulmaktadır.⁴⁰ Tarihin Sonu ve Medeniyetler savaşı tezlerinin tutarsızlığı hak, adalet, yardımlaşma, dayanışma ve kardeşlik ilkeleriyle birlikte barış ve sevgi toplumlarının temelini atan yeni bir medeniyet tasavvuruyla gerçekleşebilir. Bu bağlamda Bediüzzaman'ın Kur'an medeniyeti açılımı ve bu medeniyeti ihya çabası insanlığın huzurlu geleceği açısından anlaşılması beklemektedir. Çünkü O, İslamiyet'in temel ilkelerinin salt teorik yönü üzerinde durmanın bir anlamı olmadığını, aynı zamanda sosyo-politik alanla irtibatını güncellenmenin ve "İttihad-ı İslam"ı ihya etmenin önemi üzerinde durmaktadır.⁴¹ Bu anlaşılmanın sağlanması için bilgi-bilim ve değer ilişkisinin nasıl kurulduğuna bakmak gerekir. Bunu başarabilirsek, bilim ahlakı ve medeniyet tasavvurunun güncellenmesini yapabiliriz.

3. Bilim-Değer ve Teknoloji İlişkisi

Pozitivist öğretinin insanın bilgiye, tabiat üzerinde hâkimiyet kurmak ve onun efendisi olma vasıtası olarak kullanılması ve değerden bağımsız olduğunu iddia etmesi, problemin bilgi-bilim anlayışında değil de, bunları yanlış kullanmaktan kaynaklandığı tezinin doğruluğunu da tartışmaya açmıştır. Özellikle yukarıda verdiğimiz şekilde insanın dış âleme üç aşamalı bir şekilde yaklaşması tezi çerçevesinde pozitivist-mekanist bilgi ve bilim anlayışının hatayı, bilgiyi yanlış kullananlara yüklemesi ve bilim adamlarını mesuliyetten kurtarması fikri önemli tenkitlere maruz kalmıştır.

Bilim adamının tarafsız bir şekilde topluma hizmet ettiği, ürettiği bilimsel sonuçların insanlığa birçok faydalar sağladığı şeklindeki evrensel faydacılık fikri şu soruları gündeme getirmiştir. Bilimsel bilgiler sonucu üretilen teknolojiyen hâsıl olan fayda, hangi topluma, hatta bu toplumun hangi üyelerine ne oranda, geri kalan üyelerine ne oranda ve ne pahasına olacaktır? Bu sorular, ahlaki değerlerin hayatımızdaki yeri ve önemini tartışmanın sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu doğaldır, zira insanoğlu, belirli bir zaman ve mekânda, belirli bir toplumda, alışkanlıkları, değerleri, bilgi birikimleriyle yaşamaktadır. Toplumların ekonomik, politik ve siyasi örgütlenmeleri, hatta iklim şartları bile ürettikleri bilime etkide bulunmaktadır.

Yukarıdaki sorunun cevabına gelirsek; bilgi-değer ilişkisinin nasıl ku-

Bilim adamının tarafsız bir şekilde topluma hizmet ettiği, ürettiği bilimsel sonuçların insanlığa birçok faydalar sağladığı şeklindeki evrensel faydacılık fikri şu soruları gündeme getirmiştir. Bilimsel bilgiler sonucu üretilen teknolojiyen hâsıl olan fayda, hangi topluma, hatta bu toplumun hangi üyelerine ne oranda, geri kalan üyelerine ne oranda ve ne pahasına olacaktır?

39- Uyanık, *age*, s. 7, a.mlf. Bir "Değer" Olarak "Çoğulculuk, Değerler ve Eğitimi" – Uluslararası Sempozyum-26-28 Kasım 2004. İstanbul, ed.R.Kaymakcan, S.Kenan, H.Hökeliçli, Ş.Arslan, M.Zengin, İstanbul.2007, DEM, s.433-444

40- Ahmet Davutoğlu, *Medeniyetler Çatışması*, Der. Murat Yılmaz, Vadi Yay. Ankara 1995, s. 179-185; Huntington, Samuel P. (2006) *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, Okyanus Yay. Çev.M.Turhan, Cem Soydemir, İstanbul. Deniz Ülke Arıboğan, *Uluslararası İlişkiler Düşüncesi*, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2007, s.291 vd; Umut Uzer, *Medeniyetler Çatışması*, Haydar Çakmak, (der.) Uluslararası İlişkiler, Platin yay. Ankara. 2007.UYANIK Mevlüt, *Medeniyetler Arası Diyalogda Modern Türkiye'nin Konumu ve Önemi*, Yeni Türkiye 2/9, (1996); ICAPA [International Conference of the Asian Philosophical Association] ThePathtoAlliance of Civilisations, University of Indonesia, Cakarta.4-6 November 2009; *Günümüzde Medeniyetler Arası Çatışma Tezleri Ve Doğu-Batı Algılamaları*" Millî Eğitim Bakanlığı Hizmetiçi Eğitim Etkinlik Programı Kültürlerarası Saygı, Hoşgörü Ve Diyalog Eğitimi Kursu 16-20 Mart, 2009, Mersin, Erzurum, 30 Mart-3 Nisan 2009, 27 Nisan-1 Mayıs Rize, Mevlüt UYANIK, *Medeniyetlerarası Uyumun Simgesi: Türkiye*, Yeni Şafak Gazetesi. 4 Ekim 2003

41- Said Nursi, *Mektubat*, RNK yayınevi, İstanbul. 2009, 2. *Hakikat Çekirdeği*, s.508, İttihad-ı İslam hususunda Sultan Selim'den itibaren gelen bir gelenek olduğu ve yakın dönem selefleri olarak da Afgani, Abduh, Hoca Tahsin ve Namık Kemal isimlerini zikretmesi için bkz. *Divan-ı Harb-i Örfi*, (Risale-i Nur Kulliyatından İlk Eserler) RNK, İstanbul. 2012, s.137; Akgündüz Ahmet, *A Genius They Tried to Misrepresent*, Panel, Said Nursi, translated by Şukran Vahide, Sözlük Publication, İstanbul.1993, s.138 vd, Turner, Colin, *The Risale-i Nur: A Revolution of Belief*, aynı eser içinde, s.148 vd, Nevzat Yalçınbaş, *Bediüzzaman'da Kardeşlik ve Birlik Çağrısı*, 3. Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumu, Nesil yay. İstanbul. 1995, s.14-15

İnsan Kur'an terbiyesiyle uğraşır, onun ahlaklı ile ahlaklanırsa o derece yücelir, bir çok güzellikler, lütuflara sahip olur.

rulduğuna bakmak gerekir. Bunun içinde, kendi başına bağımsız bir gerçekliğin olmadığı, gerçeğin belirli paradigmalara yorumlanmış bir veri olarak araştırmacının ilgisine girdiğinin, dolayısıyla gerçeğin izafi bir değer olduğunun araştırılması gerekmektedir. Artık insanların; ne yaptığı, ne düşündüğü ve nasıl düşündüğü arasında ayırma gidilerek, o insanın içinde yetiştiği kültürün unsurlarının kavramsal bir tahlile tabii tutulması, bilişsel unsurlarının neler olduğunun bilinmesi, bilgi-değer ilişkisinin tespitinde büyük önem arz etmektedir. Bu çerçevede, tinsel-kültürel bir yapılanma olan her hangi bir toplumda yaşayan insan, modern bilgi ve bilim anlayışında “modern” olanın ne olduğunu, bilimsel keşiflerin ve bulguların değerlerinde ne gibi değişiklikler ortaya çıkardığını araştırmaya başlamıştır. Bunu yapmak, bilimsel bilgiyle ilgili yeni bir eğilim oluşturabilmenin, diğer bir ifadeyle **bilim ahlakının mümkün olup olmadığı** hususu üzerine düşünmek demektir. Hâlbuki aydınların çoğu, *bilimsel sonuçlar ile teknoloji kullanımını karıştırmaktan doğan bilimin bizatibi iyi olduğunu, sorunun onu iyi ya da kötüye kullanmaktan kaynaklandığını düşünür.*⁴²

4. Bilim Ahlakı Mümkün mü?

Bu tür bir ahlaki yapının oluşturulamayacağını söyleyerek, bilimin manevi değerleri göz önünde bulundurularak yapılması gerektiğini söyleyen Batılı düşünürlerin başında J. J. Rousseau gelmektedir. Fakat pozitivist düşüncenin hâkim olmasıyla bu düşünce fazla rağbet görmemiştir. Rousseau'dan sonra Emile Boutroux, *Tabiat Kanunlarının Zorunsuzluğu* adlı eserinde bu mesele üzerinde durmuştur. O, pozitivist bilim anlayışının ahlak din kuralları gibi yeni (bir bilim ahlakı) kurallar dizgesi kurmasının imkânsızlığını belirtmiştir. Diğer bir ifadeyle, değerler sahasının bilimsel verilerle tanzim edilmesine olan felsefi tepkisini, tabiat ve beşeri bilimleri inceleyerek, ahlak alanına çıkartarak göstermiştir. Bir diğer bilim adamı, Henri Poincare, ahlakın bilime dayandırılmasının yıkım olacağını düşünmektedir. Bu yapıldığı zaman, her şey, özellikle suç ve cezalar isim değiştirecek, cinayet, hastalıklar yayılacaktır. Bilim ona göre, kendi başına bir ahlak yaratamaz. Said Nursi'nin ifadeleriyle söyleyecek olursak, eğer insan Kur'an terbiyesiyle uğraşır, onun ahlaklı ile ahlaklanırsa o derece yücelir, bir çok güzellikler, lütuflara sahip olur.⁴³ *Buna karşılık, bilginin başka, onu kullananın başka olduğu tezinden hareketle, bilimin yanlış kullanımını engelleyecek bir takım ahlaki güdülerin tanımlanması, dolayısıyla bilim ahlakının kurgulanmasının mümkün olduğunu savunanların görüşü genel hatlarıyla şöyledir:*

Bilim, kullananın davranışlarından sorumlu değildir, çünkü bilim evrenselidir. Bilimin Müslüman'ı Hıristiyan'ı olmaz, ama Müslüman fizikçi, Hıristiyan fizikçi, Türk biyolog, Rus biyolog vardır. Bunlar, bilimi yanlış kullanabilirler, hataları genelleştirilemez. Bu meseleyi, din, felsefe, politika gibi insanları birbirinden ayıran unsurların dışında ele almak lazımdır. Hiç bir milletin tekelinde olmayan, her insanı aydınlatacak bir gerçek olarak “*bilim ahlakı*” oluşturulabilir. Bilimin yanlış kullanımı, bu şekilde engellenebilir. İster bilim ahlakı kurmanın mümkün olamayacağını savunmak, isterse bu tür bir ahlak kurmanın mümkün olacağını söyleyerek, bilimin yanlış kullanılmasının önüne geçmek savunulsun, her iki bakış açısının da “*bilginin kullanımı*” meselesini çözmek zorunda olduğu bir gerçektir. Zira bilginin toplumsal bir kurgu olarak düşünülmesi, yani dış dünya hakkında elde edilen bilgilerin ve üretim teorilerinin bilim adamları top-

42- Uyanık, *Felsefi Düşünceye Çağrı*, s. 88, a.mlf, *İslam Bilimine Giriş*, s.11-12,179 vd. *Çağdaş İslam Düşüncesi ve Bilginin İslamileştirilmesi*, s.14 vd

43- Said Nursi, *Mesnevi Nuriye, Zübire*, Sözlere yayınevi. İstanbul. 2009, s.142

luluğunca kurulup kullanılması olgusunun nasıllığını açıklamak gerekmektedir. Bunun yanı sıra yöneticiler ve politikacılar tarafından sosyal kontrol veya siyasal baskı vasıtası olarak bilginin kullanımı da söz konusudur. Bu husus, teknolojinin kullanımı, diğer bir ifadeyle bilimsel bilginin kullanımı ile sosyal yapının mahiyetinde teknolojinin yerinin ne olduğu meselesini gündeme getirecektir.

Kısacası, bilgi, bilimsel bilgi, bunların pratiğe aktarımı, ortaya çıkartılan ürün veya sonucun niteliğini etkiler. Bilim adamının içinde yetiştiği ortam, aldığı eğitim, kullandığı veya tercih ettiği yöntem, ürettiği sonucu etkiler. Bu açıdan düşünüldüğü zaman bir İslami epistemoloji veya İslam Bilimi kavramının mahiyeti üzerinde müzakere etmek gerekir. Tıpkı bilim ahlakı kurmanın mümkün olmadığını söyleyenler olduğu gibi, bu tür kavramsallaştırmanın da anlamsız olduğunu söyleyenler vardır. Bu tezi savunanlar da, Modern ve Batılı bilgi anlayışının pozitivist yönünün baskın olması karşısında, Müslüman düşünürün kendine özgü bir bilgi tasavvuru ve bilgi-bilim organizasyonu olacağını söyler. Çünkü Batılı bilgi ve bilimi transfer etmek, yaşanan sorunların azalmasına katkıda bulundu, ama beraberinde teknik ve sosyal, kültürel birçok farklı sorunu da getirmiştir. Ayrıca bilgi ve bilim transferi, Müslümanların dikkate değer bir şey üretmemelerinin de temel sebebidir.

Bunun tarihsel nedenlerine ana hatlarıyla bakacak olursak, tekrara düşmek pahasına da olsa, Kuhn'un getirdiği bakış açısını ve önemini yeniden vurgulamak gerekir. Çünkü Kuhn'a göre, bugünkü biricik bilimsel model olarak sunulan batı paradigmasının temeli 16 ve 17. yüzyıllarda sistemleştirilmiştir. 19. yüzyıldan itibaren ise pozitivism ile yeniden şekillenmiştir. Kaldı ki, Batı açısından ortaçağ bilimin yapısı çağdaş bilim diye sunulan paradigmadan çok farklıydı. Nesnelere anlam ve değerini anlamaktı. Tabiat olaylarının temelinde yatan amaçlara bakarak "İlk Neden" olan Tanrı ve insan arasındaki irtibatı, değerleri araştırıyordu. Yeni ve Modern diye sunulan bilim anlayışı Bacon'un tümevarım; Descartes'in tümdengelim yöntemlerinin Newton tarafından kaynaştırılmasıyla oluştu. Özneden ayrı bir nesne olduğu, bunun bütün değerlerden sıyrılarak gözlem ve deneyle kavranabileceği, dolayısıyla bilimsel bilginin nesnel, yani değer yargılarından bağımsız ve genel geçer, kişiye göre değişmeyen bir nitelik taşıdığı varsayıldı. Viyana çevresi, Mantıkçı Pozitivism adıyla, felsefeye, bilim ile bilim olmayanın yani metafiziğin ayrıştırılması görevini yükledi. Artık metafizik önermeler anlamsız olarak görülecekti. Mantıkçı pozitivistler, bir nevi, Bacon'un tümevarımsal yöntemini bilimsel araştırmanın temel yöntemi olduğu görüşünü güncelledi. Bütün değer yargılarını askıya alınması gerektiği iddiasına rağmen pozitivist paradigma, bilime ve bilimin ürettiklerine neredeyse, "bir iman ölçüsünde" bağlılık istedi.

Bununla birlikte yeni bilim anlayışı, son dönemlerde Einstein ve kuantum teorisi ile ciddi kırılmalar yaşadı. F. Capra'nın ifadesiyle, Kartezyen ayırım aşılınca, klasik anlamda nesnel bir doğa tasviri ideali de geçersiz olmasının yanı sıra, değerden bağımsız bir bilim efsanesi de yıkılmış oldu. Popper ise tümevarım yöntemini ve tümevarımsal doğrulamanın aksaklıklarını ortaya koyarak, önemli olanın sürekli eleştirel bir süzgeçten geçirme ve yanıtlama olduğunu söyledi. Bu bakış açısının doğal sonucu, metafizik önermeler anlamlı ve doğru olabilirdi. Bu süreç içinde Batı ile uzlaşma çabasında olan, modernleşmenin yolunun bu şekilde olacağını düşünen Batı dışı toplumlar, her şeye rağmen, kendi bilgi ve bilim tasavvurlarını da korudular. Aslında Thomas Kuhn, Bilimsel Devrimlerin Yapısı adlı kitabıyla 1960 yıllarda ortaya attığı paradigma

Yeni bilim anlayışı, son dönemlerde Einstein ve kuantum teorisi ile ciddi kırılmalar yaşadı. F. Capra'nın ifadesiyle, Kartezyen ayırım aşılınca, klasik anlamda nesnel bir doğa tasviri ideali de geçersiz olmasının yanı sıra, değerden bağımsız bir bilim efsanesi de yıkılmış oldu.

Hız. Adem'e
bütün nesnelere
bilgisinin
öğretildiğini,
farklı zaman
ve mekanlarda
bunun pratiğe
aktarıldığını, ilim/
bilimsel modeller
geliştirildiğini ve
medeniyet(ler)
kurulduğuna
dikkat edilir. Bu
bağlamda, genel
anlamıyla "İslam"
terimi insanlığın
bütün "Düşünce/
Felsefe"
birikimine işaret
eder, özel anlamda
ise İslam, Hz.
Muhammed'e
(as) indirilen
ve önceki bütün
uygulamaları
kapsayan, onların
aksayan, tahrif
edilen yönlerini
tashih eden ve
kıyamete kadar
geçerli olacak yol
ve yönetime işaret
eder.

kavramıyla bunu söylemişti. Yani Bilimsel teorinin ürettiği toplumsal ve düşünsel çevreden bağımsız olamaz. Kuramların birbirine göre doğruluğu diye bir şey olamaz. Bilim adamının bir paradigmayı öğrenirken edindiği beceri ve bilgi birikiminde kuram, yöntem ve ölçüt, birbirinden ayrılmaz bir bütün halinde dedir.

Bu yüzden paradigma değiştiği zaman hem problemlerin hem de önerilen çözümlerin geçerliliğini belirleyen ölçütlerde önemli farklar meydana gelir. Dolayısıyla kuramlar, farklı bilim evrenlerinden, paradigmalarının farklılığından kaynaklanır, farklı bilim modelleri oluşturur. Feyerabend ise bir adım ileri giderek, bilimin değerden arındırılmak adına yeniden mistifiye edilmiş, bir inanç şekline dönüştürülmüş konumundan çıkarılması gerektiğini söyler. Bu anlamda bilim, insani etkinliklerden herhangi birisidir. Serbest bir rekabet ortamında özgürce yarışan bilim modelleri olduğu zaman bir "İlerleme" söz konusu olur. Böylece ilerleme kavramıyla Popper'a; kuramların karşılaştırılmazlığı düşüncesiyle Kuhn'a yakın durur. M. Foucault ise "episteme" kavramıyla Kuhn'a benzer fikirleri savunur. Episteme, bilimsel söylemi belirleyen kurallar bütünü olup, hayata düzen veren temel kültürel şifrelerdir diyen Foucault'a göre, bir dönemin epistemisi geniş anlamda o dönemin düşünce yapısını yansıtır.⁴⁴

İslam dünyasında hâkim ve biricik, modern bilimsel bilgi diye sunulan model, uzun yıllar hâkimiyetini sürdürdü. Ama Faruki ile birlikte bu model ciddi eleştirilere uğramaya başladı. Faruki'nin beşeri/sosyal bilimler ve fizik bilimleri ayırımıyla kaynaklanan olası sorunlara dikkat çekildi. Ziyâüddin Serdar, Seyyid Hüseyin Nasr ve Fazlur Rahman eleştirilerinin yanı sıra farklı çözüm önerilerini de gündeme getirdi. Çünkü İslam düşünce geleneğinde ilk Müslüman filozof olan Kindî'nin "*Fi Aksam el-Ulum*" adlı eserinin adından anlaşılacağı üzere, ilk dönemlerden itibaren ilimlerin mahiyeti ve tasnifi üzerinde önemle durulmuştur. Felsefe tarihinde Aristoteles'ten sonraki "İkinci Muallim" sıfatını kazanan Ebu Nasr el-Farabî'nin "*İlimlerin Sayımı Hakkında Kitap*" isimli risalesi de bu bilim ve bilimler tasnifinin, bilimler mahiyetinin İslam kültüründeki önceliğini ve önemini göstermektedir.

Klasik teoloji kitaplarında ilk konunun bilgi ve bilginin elde edilmesi ve tasnifi, duyular, akıl ve haber-i mütevatir'in neliği konularıyla başlaması, İslam'ın kendine özgü bir "episteme"si, bir "paradigma"sı olduğu, her dönem bunlar arasında cedel veya burhan yöntemini tercihe göre bir rekabet, yarışma olduğunun da göstergesidir. Bizim tercihimiz burhan yöntemini önceleyen İslam felsefesi kavramsallaştırmasından yanadır. Çünkü cedel/diyalektik yöntem, bir diğerini red, tekfir veya dışlama üzerine kuruludur. Bu da reddedilen öğretinin için "gerekli bir öteki" konumunu pekiştirir. Oysa burhan yöntemi, zaruri olarak akli ve yakini bilgiye götürür. Burada bir "episteme"nin diğeri üzerine mutlaklığı veya reddi, dışlanması değil, paradigmalar arası rekabeti öngören bir düşünce pazarı kurulmasını istediği için yanlışlıklara, aksaklıklara dikkat edilir ama Hak'tan yansımaları barındıran hususlarda dışlanmaz. Hz. Adem'e bütün nesnelere bilgisinin öğretildiğini, farklı zaman ve mekanlarda bunun pratiğe aktarıldığını, ilim/bilimsel modeller geliştirildiğini ve medeniyet(ler) kurulduğuna dikkat edilir. Bu bağlamda, genel anlamıyla "İslam" terimi insanlığın bütün "Düşünce/Felsefe" birikimine işaret eder, özel anlamda ise İslam, Hz. Muhammed'e (as) indirilen ve önceki bütün uygulamaları kapsayan, onların

aksayan, tahrif edilen yönlerini tashih eden ve kıyamete kadar geçerli olacak yol ve yöneme işaret eder. Bu iki anlamıyla “İslam”, artık “Felsefe” teriminin sıfatı olup, Müslüman âlimlerin varlık, bilgi ve değer üzerine sistematik, rasyonel, eleştirel ve tutarlı bir şekilde ürettikleri her türlü bilgi, bilim tasavvurları/modelleri ve bunlar üzerine kurulan “Medeniyet” anlayışını inceler.⁴⁵ Said Nursi'nin ifadesiyle, Hz. Adem'den itibaren bütün peygamberlere gönderilen ve kıyamete kadar geçerli olacak olan biricik hakikat üzerine kurulu olan İslamiyet, rasyonelliği, tefekkürü, tedebbürü yani ince ve derinlemesine düşünmeyi, kısacası akıl ile meşvereti, burhanı önceler.⁴⁶ Bu tanıma dikkat edildiği zaman ortaya konan mütefekkirce tutumu felsefe diye izah etmekten daha makul ne olabilir?⁴⁷

RİSALE-İ NUR'DA ELEŞTİRİLEN FELSEFE NEYE TEKABÜL EDER?

Said Nursi'nin hikmet-i felsefeye yönelttiği eleştirilere baktığımız zaman yukarıda ana hatlarıyla bahsettiğimiz pozitivist öğretiyi tekabül ettiğini görürüz. Nursi'nin eleştirdiği felsefi tutumun bireyselliği, egoyu, enaniyeti, kısacası ene ve enaniyeti öne çıkaran dini değerlerden uzak pozitivist ve materyalist felsefi tutum olduğu açıktır.⁴⁸ Dinin insanları birbirine yaklaştırdığı, dinsizliğin ve tanrıtanımazlığın ise düşmanlık yarattığı hususunda Said Nursi'nin formüleştirdiği fikir, ilahiyata ve felsefi fikirlere dayanır.⁴⁹ Bu hususa geçmeden önce felsefe, hikmet, filozof, hakim arasında çok yakın bir irtibat olduğunu vurgulamak gerekir.⁵⁰

Toplumsal hayatı “güç ve kuvvet” üzerine kurar, menfaati önceler ve varoluşunu cedel ve cidal yani diyalektik tartışma ve çarpışmayı önceler.⁵¹ Ve bunu siyasal hayata taşır. Son dönemlerde çoğunluğu Müslüman ülkelerde olan askeri operasyonlara baktığımız zaman, enerji üretim ve arz noktalarının kontrolü için yapılan uygulamaların tamamen Doğu-Batı, medeniyetler savaşı tezleri üzerine kurulduğu açıktır. Bunun için ırkçılığı, menfi milliyet ve bunun ideolojik hale getirilip, zihinlerine deli gömleği gibi giydirilmesini sürekli eleştirir. Maksat, bireysel hırs ve arzularını, kendi halklarının maddi menfaatlerini korumak ve kollamak ve enerji transferidir. Bunu temin için sürekli çatışma ve çarpışmalar ortaya çıkmaktadır. Toprak ihlalleri, maddi ve manevi tecavüzler

Said Nursi'nin hikmet-i felsefeye yönelttiği eleştirilere baktığımız zaman yukarıda ana hatlarıyla bahsettiğimiz pozitivist öğretiyi tekabül ettiğini görürüz. Nursi'nin eleştirdiği felsefi tutumun bireyselliği, egoyu, enaniyeti, kısacası ene ve enaniyeti öne çıkaran dini değerlerden uzak pozitivist ve materyalist felsefi tutum olduğu açıktır.

45- Osman Bakar, “Bilim”, *İslam Felsefesi Tarihi*, edit: S.H.Nasr, Oliver Leaman, çev. Ş.Öçal, H.T.Başoğlu, Açılım yay. İstanbul. 2007, c.3, s.182-183., Üyanık, Mevlüt. *İslam'ın İnanç İlkeleri*, Esin yay. Ankara.1997. s.9-10,143-145, a.mlf, *Kur'an'ın Tarihsel ve Evrensel Okunuşu*, Fecr. Yay. Ankara. 2011,s.133 vd, mlf, *İslam Bilimine Giriş*, s.17-18,30-38,a.mlf, “*İfade Özgürlüğü –İslam Felsefe Tarihi Açısından Bir Sunum Teorik ve Pratik Boyutlarıyla İfade Hürriyeti*”, ed.B.Berat Özipek, LDT, Avrupa Komisyonu. Ankara.2003, s.143 vd

46- Said Nursi, *Mubakemat*, RNK yayınevi, İstanbul. 2009, s.29-32

<http://risaleinurenstitusu.org/index.asp?Section=Kulliyat&Book=Muhakemat&Page=30>, Gaygusuz, İbrahim. <http://www.nurforum.org/forum/risale-i-nurlardan-paylasimlar/risale-i-nur%27da-felsefe-1/>

47- Fethullah Gülen: *Üstad'ın Felsefe Telakkisi* <http://tr.fgulen.com/content/view/13927/3/>

Said Nursi ve Felsefe İlişkisi http://www.risalehaber.com/news_detail.php?id=55930,

Süleyman Kösmene, *akıl, kalp, felsefe* <http://www.fikih.info/risale-i-nur-dan/mesnevi-i-nuriye/2219-akıl-kalp-ve-felsefe.html>

48- Said Nursi, *Sözler*, RNK yayınevi, İstanbul. 2009,s.149, 497-503; 30. Söz, s. 585; *Mesnevi-i Nuriye*, s.142 vd ayrıca bkz. <http://risaleinurenstitusu.org/index.asp?Section=Kulliyat&Book=Sozler&Page=122>, Bolay, agm, 244 vd; <http://www.bediuzzamansaidnursi.org/icerik/bedi%C3%BCzzaman%E2%80%99-felsefeye-baki%C5%9F> Fethullah Gülen *Üstad'ın Felsefe Telakkisi* <http://tr.fgulen.com/content/view/13927/3/>

49- Dimitri D.Vasilyev *Said Nursi insanlık için çözüm üretti*. <http://www.nurdergi.com/bediuzzaman/151-said-nursi-insanlik-icin-cozum-uretti.html>

50- Bayraktar, Mehmet, *İslam Felsefesine Giriş*, Ankara. 1988, s.29-30, UYANIK Mevlüt, *Felsefeyi Anadoluda Yeniden Yurtlandırmak: İslam Felsefesinin Günümüzdeki Anlamı Üzerine Bir Deneme, İslamiyat*. C.8.sayı.4. 2005y. s.57-78, Gaygusuz, İbrahim. <http://www.nurforum.org/forum/risale-i-nurlardan-paylasimlar/risale-i-nur%27da-felsefe-1/>

bir mâsumun
hakkı, bütün
halk ve selameti
için bile iptal
edilemez. Hak, adı
üstünde haktır,
küçüğü büyüğü
olmaz. Buna salt
adalet (adalet-i
mahzâ) denilir.
Peki bizatihi
adalet gerçekleşme
imkanı yoksa ne
olacak? Buna
söyle cevap verir:
Bir de "Adalet-i
izafi" vardır. Bu
anlayış toplumun
selâmeti için
bireyin hakkını
öteley. Buna
"Ehvenü'-ş-şer"
der. Ancak, "eğer
adalet-i mahza
yapılabiliyorsa,
adalet-i izafiyeye
gidilmesi
zulümdür.

artık sıradanlaşmıştır. Dolayısıyla bir kesim için bütün insanlığın huzuru yok edilmiştir. Üstadın ifadesiyle vurgusu kaçmaması için sadeleştirmeden söyleyecek olursak, "Siyaset-i medeni, ekserin rahatına fedâ eder ekalli. Belki ekall-i zâlim, kendine kurban eder ekserin-i avâmı."⁵² Oysa İslam'a göre, **bir kişiye yapılan haksızlık bütün insanlığa yapılmış gibidir.**

1. Siyaset-i Medeni'nin Temeli: Adalet

Said Nursi, bu husus üzerinde özellikle durmaktadır. Çünkü bir mâsumun hakkı, bütün halk ve selameti için bile iptal edilemez. Hak, adı üstünde haktır, küçüğü büyüğü olmaz. Buna salt adalet (adalet-i mahzâ) denilir. Peki bizatihi adalet gerçekleşme imkanı yoksa ne olacak? Buna söyle cevap verir: Bir de "Adalet-i izafi" vardır. Bu anlayış toplumun selâmeti için bireyin hakkını öteley. Buna "Ehvenü'-ş-şer" der. Ancak, "eğer adalet-i mahza yapılabiliyorsa, adalet-i izafiyeye gidilmesi zulümdür. "Çünkü bir mâsumun hayatı ve kanı, bütün insanlık için bile olsa heder edilemez."⁵³ Sözü bir önceki görüşü tevîl etse de bu konuda tatmin olmuş değilim. Çünkü Kur'an'ın öngördüğü bu, ama "Arap Baharı" adı altında özgürlük ve adalet isteyen insanlara yapılan zulüm ve baskıları görünce, Müslümanların bilgi-bilim ve medeniyet tasavvurlarında bir yanlışlık olduğu ortaya çıkmaktadır.⁵⁴ Zulüm, buralarda başına adalet külahını giydirmiş, esaret hürriyet diye sunulmaya başlamış, zulme direniş isyan/bağy diye nitelendirilmiş, sömürge güçlerine yardım ve ihanet, hamiyet diye takdir edilmiş. George Orwell'in 1984 adlı "korku ütopyası"nda belirtilen hususların tamamı gerçekleşmiş, her kavram karşıtı ile değiştirilmiş⁵⁵ diyebiliriz.

Zalim bir azınlık, halkın geneline zulm ediyor ve her gün onlarca insanı katlediyor. Oysa Adâlet-i Kur'ânî, bırakın çoğunluk hatta bütün insanlık için bile olsa tek mâsumun hayatına kast edemez, onu fedâ edemez. Çatışma ve karmaşayı besleyen düşmanlık (adavet), kin, nifak, hased, müminin bireysel ve toplumsal hayatında olamaz, manevi açıdan tekâmülü sağlayabilmesi için bunlardan uzak durmalıdır. Zulmet yerine nur, adavet yerine muhabbeti öncelemelidir. Hayatında cedel ve tartışma yerine dayanışma ve yardımlaşmayı

51- Said Nursi, *Sözler*, RNK, s. 145, <http://risaleinurenstitusu.org/index.asp?Section=Kulliyat&Book=Sozler&Page=122>, Lem'alar, RNK, s. 130, <http://risaleinurenstitusu.org/index.asp?Section=Kulliyat&Book=Lemalar&Page=124> Mesnevi Nuriye, RNK, s. 149, Said Nursi, *Mektubat*, RNK, 53. *Hakikat Çekirdeği*, s.514-515, Gaygusuz, İbrahim. <http://www.nurforum.org/forum/risale-i-nurlardan-paylasimlar/risale-i-nur%27da-felsefe-1/> Felsefecilerin en aşırıları olarak da sofistleri görür. *Mektubat*, 240. Aslında sofistlerin safсатаacı şeklindeki tanımı, diğer sofist tanımlarından farklı olup, Platon'un öne çıkardığı kesimdir. Farabi yoluyla da İslam Düşüncesinde genel kabul görmüştür. Zira "sophiaterimi" bilgili kişi, eğitim görmüş uzman kişi ve siyasal eğitmen anlamlarına da gelir. Sofistin bilge kişiden safсатаacı kişi haline dönüşmüştür. Artık burada aşığılatıcı bir tanım vardır ve sofist, gerçeği bilmeyen ama bilgelik taslayan, üstelik sahip olduğu az bilgiyi şişiren paraya tahvil eden kişidir. Burada sofist, bir şarlatana dönüşmüştür. İlk üç anlamda sofist, demokratik bir ortamda ortaya çıkmışlar ve düşünceye esneklik kazandırarak, değişen toplumsal gerçekliğe uyum sağlayabilme yeteneğini kazandırmışlardır, dolayısıyla siyasanın aristokratlara özgü olmadığını, her şeyin müzakere edilerek çözümlenebileceğini söyler. Bu sofist düşüncenin insanlığın demokrasi deneyimine olan olumlu katkısıdır. Dördüncü anlamda ise genel geçer bir bilginin olmadığı, sosyo-politik düzeyde kişinin yalnızca kendi sanlarına ve yargılarına güvenmesi gerektiğini göstererek, bireyi kendi dışındaki doğruları kabul etmemeye, dolayısıyla her türlü düzeni yadsımaya götürür. Bu bağlamda, demokrasinin bir ürünü olmalarına rağmen, yerleşik düşünsel normlara, doğmalara ters gelen görüşleri sunarak, anarşik bir ortamın temellerini de hazırlamışlardır. Bkz. Mevlüt Uyanık, *Felsefi Düşünceye Çağrı*, Elis Ankara.2012, s.34-39 Eflatun etkisi için bkz. Bayraktar, age, s.55-56

52- Said Nursi, *Sözler*, RNK, İstanbul.2009, s. 696

53- Said Nursi, *Mektubat*, RNK, İstanbul. 2009, 56-57, 459. Sünuhat, Sözler yayınevi. İstanbul. 1993, s. 29; Ehvenü'-şer kavramını izafi adalet olarak görmesi, hükümete karşı tavır ve tutumlarına göre olur. "Hükümet iyi bir adamdır. Pislerin libasını giymişti. Biz o libası yırtmak ve yıkamak isterdik, olamadı. Zamana bıraktık; tâ yavaş yavaş yırtılsın." *Münazaraat*:3

54- Mevlüt Uyanık, *Arap Dünyasında Dönüşümler: Yemen*, Kamu'da Sosyal Politika Dergisi, yıl 5, sayı.18, 2011/3, Ankara. Memur Sen, ss. 28-42. <http://www.haberlotus.com/2011/10/18/arap-dunyusunda-donusumler-yemen/>

55- Said Nursi, *Mektubat*, 35. *Hakikat Çekirdeği*, s.512, krş. Uyanık, *Felsefi Düşünceye Çağrı*, Ankara.2012, s.254

sağlayınca, heva ve hevesleri yerine Allah rızasını kazanacak eylemler yapınca insanlık manen de tekamül eder.⁵⁶

Bunu sağlarsa “tevhid-i imanı” gerçekleşir, kalplerin tevhidi sağlanır. Böyle olunca, “vahdet-i itikad” olur, bu ise toplumsal birlikteliği ve kardeşliği (vahdet-i içtimaiyyeyi) sağlar. Çünkü “Hâlık”, “Mâlık”, Mâbud”, “Râzık”ımız bir. Köyümüz, memleketimiz ve devletimiz bir. Geriye din kardeşimize karşı düşmanlık etmeyi, kin bağlamayı bir zulüm olarak görmek kalıyor. Kalbi ölmemiş, aklı sönmemiş insanın yapacağı budur.⁵⁷ Çünkü İslam dini hareket ve nirengi nokta olarak “hak” koyar, gücü ve kuvveti değil. Bireysel veya toplumsal menfaat yerine “Rızâ-i İlâhî”yi kazanacak erdemli davranışları önceler. Cidâl ve cedel yerine “dayanışma/teâvün”ü temel alır. Bunu başarınca, istidadat, yani anlama ve uygulama yeteneklerimizi yok eden ifrat ve tefritten uzak kalır. Bu tutum ise ona evrendeki ilahi hikmetleri keşfettirecek bir ahlaki yaşantıyı temin eder.⁵⁸ Toplumsal işbirliğinde ırkçılık ve menfi milliyet/çilik yerine⁵⁹ “râbîta-i dinî ve sınıfı ve vatani” kabul eder. Bu noktada müspet milliyet(çilik) kavramını ayrıntılarıyla açıklamak, Risale-i Nur’un günümüz sorunlarına nasıl çözüm önerileri üretebileceğini göstermesi açısından önemlidir.

2. Mim’siz Medeniyetin Temel Unsurları Olarak İrkçılık ve Menfi Milliyet/çilik

Said Nursi, bireysel hırs, heva ve hevesleri körükleyen, ırkçılık (unsuriyet) ve menfi milliyet/çilik ile kitle katliamlarına yol açan, Avrupa’nın o dönemdeki medeniyetine “Mim”siz medeniyet” der. Sefih ve aşağı niteliklere sahiptir, çünkü fazilet ve hüda üstüne tesis edilmemiştir. Menfaat, heves ve hevâ, güç, kuvvet, rekabet, çatışma ve çarpışma, tahakküm üzerine kurulduğundan olsa gerek, sebep olduğu kötülükler, ortaya çıkardığı iyiliklere baskın gelmiştir. Bu nedenden dolayı “Yeni Said döneminde” mevcut medeniyet ve onun getirilerinden uzak bir hayatı tercih etmekle kalmamış, onun en tahripkâr menfi özelliği olan unsuriyet/ırkçılık ve menfi milliyetçiliğe sürekli dikkat çekerek Asya/Doğu toplumlarına taşınmasındaki tehlikeleri engellemeye çalışmıştır. Toplumsal işbirliğinde ırkçılık ve menfi milliyetçilik yerine “râbîta-i dinî ve sınıfı ve vatani” kabul eder.⁶⁰

Bu bağlamda, Nursi’nin, vazifelerinin daima “Müsbet Hareket” etmek olduğunu söylemesi önemlidir. O her hususta “menfi hareket” etmekten kaçınarak Allah rızasını kazanacak müsbet hareketler içinde olmayı önerir. Bu anlamda onun siyaset felsefesinin özü “Müsbet Hareket”tir diyebiliriz.⁶¹ Bu tespitten hareketle “Müspet milliyet” kavramını ayrıntılarıyla şöyle açıklar: “Hakiki unsuriyete değil, belki dil, din, vatan münâsebâtına bakılacak. Eğer üçü bir ise, zâten kuvvetli bir millet; eğer biri noksan olursa, tekrar milliyet dairesine dahildir.”⁶² Nursi’ye göre, “Müsbet Milliyet”, toplumsal hayatın zorunlu bir

Said Nursi,
bireysel hırs,
heva ve hevesleri
körükleyen,
ırkçılık
(unsuriyet) ve
menfi milliyet/
çilik ile kitle
katliamlarına yol
açan, Avrupa’nın
o dönemdeki
medeniyetine
“Mim”siz
medeniyet”
der. Sefih ve
aşağı niteliklere
sahiptir, çünkü
fazilet ve hüda
üstüne tesis
edilmemiştir.
Menfaat, heves ve
hevâ, güç, kuvvet,
rekabet, çatışma
ve çarpışma,
tahakküm üzerine
kurulduğundan
olsa gerek, sebep
olduğu kötülükler,
ortaya çıkardığı
iyiliklere baskın
gelmiştir.

56- Said Nursi, *Mektubat*, 458. <http://risaleinurenstitusu.org/index.asp?Section=Kulliyat&Book=Mektubat&Page=458>, aynı mana 22. Mektup İkinci Mebhas da geçmektedir. RNK. İstanbul. 2009, s.293

57- Said Nursi, *Mektubat*, 22. Mektup, s.282 vd

58- Said Nursi, *Muhakemat*, RNK, İstanbul. 2009, s. 125-126. <http://risaleinurenstitusu.org/index.asp?Section=Kulliyat&Book=Muhakemat&Page=125>

59- Said Nursi, *Mektubat*, 416-418. Münazarat, RNK, İstanbul. 2009, s.67-69. 71, Özakpınar, agm,s.419

60- Said Nursi, *Mektubat*, RNK, İstanbul.2009, s.346 vd

61- Said Nursi, *Emirdağ Labikası*, Envar yayınevi, s.635. Arslan, *age*, s.104-107, Uyanık, Mevlüt: *Müsbet Hareket Tarzı Olarak Sivil İtaatsizlik*, <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=997447&xtitle=yorum-p-rof-dr-mevlut-uyanik-muspet-hareket-tarzi-olarak-sivil-itaatsizlik>, http://www.risalehaber.com/news_detail.php?id=80419

62- Said Nursi, *Mektubat*, 26. Mektup, RNK, s.349, *Mektubat*, 29. Mektup, RNK, s.456, *Hutbe-i Şâmiye*, RNK, İstanbul. 2009, s. 69-74.

İslam kardeşliği
içinde bana
dualarıyla yardım
eden Kürdleri de
ırkçılık ve menfi
milliyetçilik
düşüncesine
feda etmeye
çalışanlar, Kürt
ismini taşıyan
sınırlı sayıda
birkaç dinsiz veya
mezhepsizdir,
onlardan uzak
durmak gerekir.
Aynı şekilde,
Kürtçülüğü
besleyen
Türkçülükten
de uzak durmak
gerekir.

ihtiyacı olup, dayanışma ve yardımlaşmayı sağlar. Bundan ortaya çıkacak güç ve kuvvet, İslam kardeşliğini, birliğini temin eder. Bu vatanın çocukları, Abbasiler döneminden bu yana bin seneye yakın Kur'an'ın bayraktarlığını yapmıştır. İnanmayanlara karşı izzet ve onur, müminlere karşı alçak gönüllü, merhametli olan ve Allah yolunda cihat eden topluluk⁶³ olduğunu düşünmektedir.

Said Nursi, bu noktada, günümüz anayasa ve kimlik tartışmalarına oldukça önemli katkı sağlayacak bir tespitte bulunur. Türk milleti, Müslüman toplumlar içinde en çok ve en etkili olandır. Dünyanın her tarafında olan Türkler ise, Müslüman'dır. Sâir unsurlar gibi Müslim ve gayr-i Müslim olarak iki kısma ayrılmamışlardır. Nerede Türk tâifesi varsa, Müslümandır. Müslümanlıktan çıkan veya Müslüman olmayan Türkler, Türkçülükten dahi çıkmışlardır—Macarlar gibi. Bu nedenle şu önemli uyarıda bulunur: “Ey Türk kardeş! Billhassa sen dikkat et! Senin milliyetin İslâmiyetle hemhal olmuş, bütünleşmiştir. Kimliğini İslamiyet'ten ayıramazsın, eğer ayırmaya çalışırsan mahvolursun.”⁶⁴ *Bu bağlamda Nursi, unsuriyet peşinde koşan, yani etnik ayrımcılık yapan Kürtlere de şöyle seslenir: İslam kardeşliği içinde bana dualarıyla yardım eden Kürdleri de ırkçılık ve menfi milliyetçilik düşüncesine feda etmeye çalışanlar, Kürt ismini taşıyan sınırlı sayıda birkaç dinsiz veya mezhepsizdir, onlardan uzak durmak gerekir. Aynı şekilde, Kürtçülüğü besleyen Türkçülükten de uzak durmak gerekir. Çünkü Türkçülük perdesi altına girenler, gerçekte Türk düşmanıdır. Mülhitlere karşı hiçbir cihetle dostluğumuz yok! Çünkü ilhâda giren ve Türkün hakiki bütün mefâhîr-i milliyesini taşıyan İslâmiyet milliyesinden çıkmak isteyen adamları Türk bilmiyoruz. Türk perdesi altına girmiş Frenk telâkkî ediyoruz! Çünkü yüz bin defa Türkçüyüz deyip dâvâ etseler, ehl-i hakikati kandıramazlar.*⁶⁵

Nursi, İslam milletiyle ebedi ve hakiki bir kardeşlik kuran ve Türk denilen bu vatan ehl-i imanıyla çok yakında alakadar olduğunu, Kur'an bayrağını dünyanın her tarafında taşıyan ve cihad eden bu vatan evlatlarının asla ve asla İslam ile iftiharını unutmaması gerektiğini her daim vurgular. İrkçılar, toplumun musibettede ve hastalar tâifesidir, onlardan uzak durmak gerekir. Salih ve takvâ sahibi olanlarla birlikte hareket etmek gerekir.⁶⁶ *Bunu sağlamak demek, din ve milliyet özdeş kılmak demektir. Çünkü aralarındaki zahiri fark, itibari ve arizidir. Hatta “din, milliyetin hayatı ve ruhudur.” Genel hukuk açısından din sevgisi, bağlılığı ve dinle onur duymak (hamiyet-i diniye) esas olmalı. Millet sevgisi ve gururu, din sevgisine hizmet etmeli, onun koruyucusu ve kuvveti olmalıdır.*⁶⁷ Bu husus oldukça önemlidir, zira günümüzde aramıza önemli bir tefrika olarak sunulan etnik ayrımcılığa düşmemenin yolu ancak böyle olabilir.⁶⁸

Gayri Müslimlere yönelik unsuriyet/ırkçılık'ın da kapanması zor ve süre isteyen derin yaralar açtığını menfur Hırant Dink cinayeti ile bir kez daha yaşadık. Bu sorun hakkında Said Nursi ne düşünüyor acaba? “Menfi milliyetçilik

63- Maide Suresi: 54

64- Said Nursi, *Mektûbât*, RNK, s.456. (29.Mektup)

65- Said Nursi, *Mektûbat*, RNK, İstanbul.2009, s.346-350, 456-461, 467-468

66- Said Nursi, *Mektûbât*, RNK, s.457. (29.Mektup), Talebesi Zübeyir Gündüzalp de Afyon mahkemesine sunduğu savunmasında, Dindar, Cengâver Türk Milleti ve imanlı, cesur Türk gençliği korkmaz, Müslüman gençlik sahip olduğu tahkiki iman kuvvetiyle vatanını sattırılmaz, demektir. Said Nursi, *Şualar*, RNK yayınevi, İstanbul. 2009, 548

67- Said Nursi, *Hutbe-i Sâmîye*, RNK, s.66 krş. Akgündüz Ahmet, *A Genius They Tried to Misrepresent*, Panel, Said Nursi, translated by Şukran Vahide, Sözciler Pulplication, İstanbul.1993, s.132-134

68- Mevlüt Uyanık, “*Dindarlık, Müsbet Milliyet ve Said Nursi*”, Yeni Asya, 14.2.2012, s.14 http://www.yeniasya.com.tr/gorus_yazi_detay2.asp?id=5327, <http://www.saidnursi.de/said-nursi/medyada-said-nursi/7409-dindar-nesil-musbet-milliyetcilik-ve-said-nursi.html>, <http://www.ixirhaber.com/dindar-nesil-musbet-milliyetcilik-ve-said-nursi-makale,2620.html>

ile ilgili benzer bir durum gayr-i Müslimler (Ermeniler) ile eşit mi olacağız, onlar bizlere şöyle kötülük yaptılar?” şeklinde yöneltilen bir soru da ortaya çıkar. Öncelikle hukukta eşitlik vardır, şan ve şerefte değildir, der. Ermeni meselesiyle ilgili olarak da, “Onların hukuklarını koruyamadık, dinimizin gereği adaleti temin edemedik, sonra da istedik, ama gücümüz kalmadı, kendimizi dev aynasında görmememiz gerekir” diye cevap verir. Düşmanlığın sebebi olan baskılar kalkınca, dostluk ve barış eli milliyetlerin izzeti korunarak uzatılmalı, bu milletin saadet ve selameti bu ittifakla mümkün olacaktır, diye devam eder. ”Hem de bizim düşmanımız ve bizi mahveden, cehâlet ağa, oğlu zaruret efendi ve torunu husumet beydir.” Ehl-i kitaba layık oldukları şekliyle davranmamız gerekir. Onlara rencide edici sözlerle eziyet etmemiz gerekir, çünkü eziyet etmek dinimizce yasaklanmıştır.⁶⁹

3. Müsbet Hareket ve Özgürlükçü-Liberal bir Milliyet/çi Söylem

Çoğulcu ve özgürlükçü yapıya genelleme ve tek yönlü okumalarla ulaşamaz. Bu tutum, pozitif bilimlerde bile etkisini yitirmekteyken beşeri/tinsel ilimlerde nasıl tutarlı sonuç verebilir? Normatif siyasi bir doktrin olarak milliyetçilik ile kişinin kendini belirli bir kolektif varlığa ait hissetmesi anlamındaki ulusal kimliğin iki farklı olgu olduğunun bilincine vardığımız zaman müsbet, özgürlükçü ve liberal bir millet/çilik söylemi oluşturulamaz mı? Said Nursi'nin “Müsbet Milliyet” kavramından hareketle “Müsbet Milliyetçilik” kavramsallaştırmasını geliştirmemizin imkânı yok mudur? Milliyetçiliklerin hepsi menfidir denilebilir mi?⁷⁰ Unsurîyet/ırkçılığı merkeze alan bir menfi milliyet tasavvurunun Cemil Meriç'in ifadesiyle zihinlere deli gömleği giydirdiği açıktır, peki bunun olumsuzluklarını bilen ve gideren “Müsbet Milliyet” kavramını merkeze alan bir tasavvur geliştirilemez mi?

Bana göre, geliştirilebilir: Günümüzde yaşadığımız etnik sorunları çok önceden gören ve çözüm önerileri üreten bir âlimin Mille=Din özdeşliğinin daha sonra unsurîyet/ırkçılığa dönüştürülmesinin risklerini en aza indirmek için nasıl gayret sarf ettiğini görüyoruz. Yani kendi anlama ufku, yaşadığımız problemler ile bu konuda çözümler üreten âlimin içinde bulunduğu şartlar, yaşadığı dönemler ve geçirdiği fikri aşamalara dikkat edip, ortak bir nokta da benim ufku ile metin yazarının ufku arasında Gadamer'in ifadesiyle “ufukların kesişmesi” ile anlama gerçekleşir.⁷¹ Bu kesişmeye bir de Mille(t) tabirinin Kur'an'da geçen her yerde Din ile özdeşleşmesinden hareketle Farabi'den itibaren felsefi literatürde yer alan Din=Mille özdeşliğini ilave edince, Müsbet Milliyet'in dayanışmayı, birlikteliği temin ederek, İslam kardeşliğini teyidi sağlanabilir. Çünkü Allah, insanları taife taife, kabile kabile yaratmış, toplumsal ilişkilerimizi nasıl düzenleyeceğimizi görmek istemiş, dayanışma ve işbirliğini tercih etmemizi önermiştir.⁷² Eğer içinde yaşadığımız soru(n)lara tarihsel sü-

*Din ile
özdeşleşmesinden
hareketle
Farabi'den
itibaren felsefi
literatürde yer
alan Din=Mille
özdeşliğini ilave
edince, Müsbet
Milliyet'in
dayanışmayı,
birlikteliği temin
ederek, İslam
kardeşliğini teyidi
sağlanabilir.
Çünkü Allah,
insanları taife
taife, kabile
kabile yaratmış,
toplumsal
ilişkilerimizi nasıl
düzenleyeceğimizi
görmek istemiş,
dayanışma
ve işbirliğini
tercih etmemizi
önermiştir.*

69- Said Nursi, *Münazarat*, s., 67-69, 7; *Münazarat (Risale-i Nur Külliyyatından İlk Eserler)* RNK, İstanbul. 2012, s.20-21

70- Metin Karabaşoğlu, “*Müsbet Milliyetçilik Var mı?*”, Köprü Dergisi, sayı:52, yıl:1995, s.9; Ahmet Yıldız, *Ulus, Ulusçuluk ve Ulusal Bütünleşme*, aynı dergi ve sayı, s. 38; Köprü Dergisi. Milliyetçilik konulu 52. Sayısını temin eden Mehmet Kovancı hocama teşekkür ederim.

71- Uyanık Mevlüt, “*Çağdaş İslam Düşüncesinde Tarihsellik ve Evrensellik Sorunu*” *Kur'an'ın Tarihsel ve Evrensel Okunması*, (editör:M.Uyanık), Fecr yay. Ankara.2011, s. 163 vd: Benim metnin yazarının içinde bulunduğu şartları, değişim ve dönüşümleri, farklı zaman ve mekânlarda aynı soruna farklı tavırlar gösterdiğini anlamaya çalışmam farklı, onun anlama ufku girme çabam ayrıdır, ilki doğaldır, ama ikincisi imkânsızdır. Karabaşoğlu, *agm*, s.5 vd

72- Said Nursi, *Mektubat*, RNK, s.280 vd, 344 vd

Müsbet
Milliyet'ten
bahsediyor ama
bunun üzerine
bir Müsbet
Milliyetçilik
kurulamaz,
özünde bu da
unsuriyete/
ırkçılığa kayar
demek, yeterli
olmuyor.
Din ile Mille
özdeş görüp o
dönemdeki bütün
Müslümanların
sayısını söyleyip
buna dair bir
"Hamiyetten"
bahsetmek
ve günümüze
açısından
düşünüldüğünde
bunun ideal
ve temel ilke
olduğunu
söylemek çok
önemlidir, ama
bununla birlikte
tümel ve evrensel
ilkenin tikel/
yerli yorumunu,
yerleşmeden,
ırkçılığa
kapılmadan
yapmak da
gerekliyor.

reklilik içinde temel kaynaklarımız ve bunlar üzerine yorumlar üreten alimlerimizden hareketle çözüm önerenleri üreteceksek, bu kabile, aşiret, bazında tearuf, yani bilişip, tanışmak iyilik ve güzellikte yarışmak için hamiyetin Arap Baharı diye söylenen dönemde hiçbir işe yaramadığını, hatta üst hamiyet olan İslamiyet'in bile bu kardeş kanını dökmeye engel olamadığını görüyoruz.

Diğer bir ifadeyle, bir üst hamiyet olarak Din ile millet kavramını özdeş görmemiz, temel aksiyom olarak kabul etmemiz, ikinci önerme olarak farklı bir devlet, günümüz anlamında millet olarak kendimize özgü bir siyasal yapılanma içinde olmamıza engel olmamalı diye düşünüyorum. Önemli olan ilk ve temel ilke olan "Müsbet Milliyet" kavramından kendi bulunduğum sosyo-politik şartlar çerçevesinde ürettiğim yorumdur beni özgün ve özgül kılan. İlk önerme ile çelişen tutarsız bir yorum ise zaten "Unsuriyet ve Menfi Milliyet"ten beslenen bir "Milliyetçilik" daha doğrusu "İrkçılık" oluyor. Tıpkı Mimsiz Medeniyet gibi. Risale Nur sadece Said Nursi'yi mürid ve üstad görenler için çözümler üretmiyor ki! Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti şartları içinde yetişmiş bir âlim, tikel sorunlara tümel yani İslam'ın temel ilkeleri bağlamında çözüm önerileri üretmiş. Dolayısıyla benim O'nu ve fikirlerini anlamam için tamamen Nursi'nin düşünce dünyasına teslim olmam gerekmiyor, öyle olursa nasıl yeni yorumlar üretebilirim? Müsbet Milliyet'ten bahsediyor ama bunun üzerine bir Müsbet Milliyetçilik kurulamaz, özünde bu da unsuriyete/ırkçılığa kayar demek, yeterli olmuyor. Din ile Mille özdeş görüp o dönemdeki bütün Müslümanların sayısını söyleyip buna dair bir "Hamiyetten" bahsetmek ve günümüz açısından düşünüldüğünde bunun ideal ve temel ilke olduğunu söylemek çok önemlidir, ama bununla birlikte tümel ve evrensel ilkenin tikel/yerli yorumunu, yerleşmeden, ırkçılığa kapılmadan yapmak da gerekiyor.⁷³

Platoncu anlamda idea'dan bahsetmek, bunun tutarlığı, iyiliği, güzelliğinden bahsederek, bunun yeryüzündeki gölgelerinin olabileceğini, eksikliklerinin doğal olduğunu söylemek yeterli olmuyor. Aristoteles hocasının tümel/evrensel olarak gördüklerini "Gerçeğin kendisi" olarak nitelendirdiğini, oysa bunların gerçeğin bilgisi olduğunu, bunların yeryüzüne indirilip uygulanabilir hale getirilmesi gerektiğini düşünür. Hocasının bu açmazını aşmak için, tümel/evrensel ilkelerinin tikelde gerçekleşmesinin gerekli olduğunu söylemiştir. Tümel/evrensel ilkeler ile tikel/yerli ilkeler iç içe olduğu için idealist, bu temel ilkeleri yeryüzüne indirip, tikelde tümeli gerçekleştirilmesinin gerektiğini söyleyerek uygulanabilir, denetlenebilir hale getirileceği için de realisttir.⁷⁴ Yani, bizim Müsbet Milliyet ideasından bahsetmemiz, onun kırılmalarının, yanlış okumalarının Unsuriyete, menfi milliyetçiliğe kayacağını söyleyerek, tümel/evrensel ilke (İslam Hamiyeti) ile tikel/yerli Müsbet bir Milliyet/çi söylem geliştiremeyeceğimiz anlamına gelmez. Yani her durumda realist olmak, ama bunu idealizmden kopmadan yapmak gerekir, diye düşünüyorum.

Üstelik İslam âleminin Osmanlı sonrası durumunu ve Arap Baharı diye sunulan dönüşümlerde yaşananları değerlendirdiğimizde Türkiye merkezli bir okuma yapmamız ve bunu İslami değerlerle temellendirmemiz gerekiyor. Nitekim Nursi'de "Milliyet fikrini kimseye bırakın denilemez, ama bunun menfi, zararlı kısmından kaçınmak gerekir" diyerek, Türkçü ve Kürtçü söylemlere sert eleştiriler yö-

73- Mevlüt Uyanık, *Sivil İtaatsizlik ve Dini Değerler*, Elis yay. Ankara. 2010, s.27 vd. Nitekim Nursi'nin fikirlerini Milliyetçilik bağlamında analizleri için bkz. Bünyamin Duran, *İrkçılık, Ulusculuk, Milliyetçilik ve Müslümanca Tavr*, Köprü Dergisi, 52/1995, s.23 vd; aynı dergi, Risale-i Nur'da Milliyetçilik başlığıyla Nursi'nin Külliyyatta söylediklerini bir araya getirmiştir. Bkz. S.125 vd

74- Mevlüt Uyanık, *Felsefi Düşünceye Çağrı*, s.62-64

neltiyor.⁷⁵ Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı sosyo-politik mirasını devralınca, farklı grup ve entisiteleri yeni bir üst kimlik ve grup adı altında oluşturmayı denedi, ama başarılı olamadı, ilk/tümel/evrensel ilke olan İslam hamiyeti iskanınca ortaya bu durum çıktı. Oysa yeni anayasa tartışmalarının yoğunlaştığı günümüzde bu ülkeye, devlete ve millete aidiyeti temin edecek bir kavramsallaştırma yapmak gerekiyor; farklı dil, ırk ve hatta dini mensubiyetleri İbrahim milletinin bir tezahürü olarak görüp, yaşadığımız coğrafyayı merkeze alarak bir rabita/mensubiyet için farklı okumalar şarttır.⁷⁶

Mesela, Risalelerde eleştirilen “Asabiyet” terimi tarih felsefesi açısından incelendiğinde, teknik bir felsefi terim olup, “dayanışma duygusu”, “komünal ruh”, “sosyal bağlılık” ve “sosyo-politik kimlik” olarak müsbet bir anlam kazanır. Toplum ve devleti ayakta tutan temel motivasyon olan asabiyet kavramının incelenmesi, hem insanın bedevi ve hadari (medeni) doğasını, hem de egemenlik ve siyaset ilişkisini gündeme getirir. Bu ilişkinin incelenmesi ise, İbn Haldun’un *umran* dediği medeniyet anlayışıyla iç ve dış şartların neler olduğunu ortaya çıkarır. Kısacası sosyal dayanışma ve sosyo-politik kimliğin ifadesi olan aidiyet/asabiyet teriminin bir “Nesep” boyutu vardır, ırk, kabile buna delalet eder ki bununla övünülmez, asli unsur yapılmaz, üstünlük vasıtası kılınamaz, önemli olan iyilik ve güzellikle yarışmak ve takva sahibi olmaktır. İşte burada İbn Haldun’un tabiriyle “Sebeb” yani din bağı, kardeşliği, birlikteliği devreye girer. Aidiyet, toplumsal uyum, huzur, birliktelik, dayanışma, Din, yani sebeb bağı ile olur.⁷⁷ Fakat farklı/tikel aidiyetler, millet tasavvurları ve devletler olması doğal; ama bunların İslam hamiyetinden mülhem olduğu sürece, gökkuşağının farklı renkleri gibi ama birleştiği zaman kardeşlik ve birliktelik (uhuvvet ve ittihat) gerçekleşir.

Eğer bunu başarabilirsek, Müsbet Milliyet/çi söylem, otoriter ve totaliter menfi milliyetçiliğin tersine iki noktada özgürleştirici tutuma sahip olunabilir: Milletın kendi kendini yönetmesi ideali ısrarla vurgulanır; ama bunu liberal bir şekilde; yani hükümetin hem anayasal; hem de temsili olmasını savunarak yapar. İkinci olarak bu söylem, her türlü gayr-i hukuki iç/ulusal; hem de uluslar arası baskı ve hâkimiyete karşı bir bilinçlilik durumu oluşturmaya katkı sağlar. İçinde bulunduğumuz coğrafyanın son durumunu da düşününce, dışarıya karşı dirençli olmanın yolunun içeride bütünlük ve yapıcılığı savunan “Müsbet milliyet/çi” bir öğretiyeye sahip olmanın önemi de açıktır. Bu anlamda, milliyetçilik, ulusları birbirinden ayıran bir güç olarak görmez, ulusların farklı olmasının dışlayıcılığı (unsuriyeti/ırkçılığı) getirmeyeceğini vurgular. Dolayısıyla “Müsbet, Liberal ve Özgür-lükçü Milliyet” söylemi, farklı din, dil ve ırkları ayrıştırıcı bir unsur olarak değil de, ulusal self-determinasyonun barışçı ve istikrarlı bir uluslararası düzenin esası olarak görmek şeklinde tezahür eder.⁷⁸ Tam bu noktada Nursi’nin yukarıda bahsettiğimiz, yani hakiki unsuriyete, ırka değil, tersine dil, din, vatan ortak paydasına dikkat edilmeli münâsebâtına bakılacak” cümlesini tekrarlamak gerekiyor.

Eğer üçü bir ise, zâten kuvvetli bir millet; eğer biri noksan olursa, tekrar milliyet dairesine dahildir.” Bu üç husus, bireysel hırs ve heveslerin tatmini için

Müsbet Milliyet/çi söylem, otoriter ve totaliter menfi milliyetçiliğin tersine iki noktada özgürleştirici tutuma sahip olunabilir: Milletın kendi kendini yönetmesi ideali ısrarla vurgulanır; ama bunu liberal bir şekilde; yani hükümetin hem anayasal; hem de temsili olmasını savunarak yapar. İkinci olarak bu söylem, her türlü gayr-i hukuki iç/ulusal; hem de uluslar arası baskı ve hâkimiyete karşı bir bilinçlilik durumu oluşturmaya katkı sağlar. Tam bu noktada Nursi’nin yukarıda bahsettiğimiz, yani hakiki unsuriyete, ırka değil, tersine dil, din, vatan ortak paydasına dikkat edilmeli münâsebâtına bakılacak” cümlesini tekrarlamak gerekiyor.

75- K.K:Hucurat, 9-13;Nursi, age, s.345-350

76- Mevlüt Uyanık, Üç Tarz-ı Siyaset: Bir Üst Kimlik Tasarımı Olarak Türkiyelilik, Metropolis yayınevi, İstanbul. 2003, <http://www.ixirhaber.com/yeni-bir-idealizm-ve-kimlik-tasarimi-olarak-turkiyelilik-makale,2653.html>, <http://yarin1ist.tripod.com/temmuz2002/32.htm>. Metini ön müzakereye açınca Milliyetçilikle ilgili kısım epey eleştirildi ve bunlara yönelik tashihi ve cevaplara göre yeniden şekillendirdim. Muhammed Bozdağ’ın “Ümmeti’n Yerine İkamet Edilen “Millet” adlı makalesinde paralel tespitlerde bulunması ise beni tutarlılığım açısından ümitvar kıldı. Köprü Dergisi, 52/1995, s.46-48

77- Mevlüt Uyanık, Felsefi Düşünceye Çağrı, s.147-149, krs. Kamil Köse, Demokrasi, Ulusal Azınlıklar, Ümmet-Milliyet İlişkisi, Köprü, 52/1995, s.103-104

Said Nursi'nin
tespitleri de
şunlardır: Bireysel
hırs, heves ve
menfaatlerini
önceleyen
felsefeci, bu
uğurda kardeşini
bile görmez.
Kur'an'ı rehber
edinen kişi ise,
bütün insanları
kardeş olarak
görür ve onların
sıhhat ve selameti
için çalışır,
saadetleriyle
kendi mutlu
olur. Çünkü Hak
Din, saadetin
anahtarıdır.
Peygamberler
de bu hak ve
hakikatlerin
tebliğcisi
ve hayata
geçiren örnek
şahsiyetlerdir.

haddi aşmalara, tecavüzlere engel olup, insanı kamillîğe teşvik eder. Bunun için hak ve hakikat için ittifak kurmak gerekiyor, erdemli hayat için dayanışma ve kardeşlik hukukunun kurulması gerekir. Ancak bu sayede, yani diğer insanlarla –yardımlaşma maksadıyla– bir araya gelmeleri, dayanışma ve paylaşmayı gerçekleştirmekle tabiatındaki mükemmeliyete ulaşabilir. Bu anlamda her ferdin üzerine düşeni yaptığı toplumlar kamil/erdemlidirler. Çünkü burada insanlar saadete/mutluluğa ulaşmak ve hayr/iyilik için yardımlaşırlar. Buradaki temel kriter, saadet/mutluluk salt iyilik/hayr ile elde edileceğidir.⁷⁹ Bu düşünce tarihinde Muallim-i Sani diye nitelendirilen Farabi'den itibaren bu gelenekte, *Mille(t) terimi*, siyaset felsefesinin en özgün unsurudur. Din/mille özdeşleşmesi pratik felsefe/siyaset, siyaset ve hukuk ilişkisini, siyasetin bir ilim olarak konularını, kanun koyucunun özelliklerini ve kanun koymanın usullerini ve vahyi bilginin buradaki yerini analiz eder.⁸⁰

Said Nursi'nin tespitleri de şunlardır: Bireysel hırs, heves ve menfaatlerini önceleyen felsefeci, bu uğurda kardeşini bile görmez. Kur'an'ı rehber edinen kişi ise, bütün insanları kardeş olarak görür ve onların sıhhat ve selameti için çalışır, saadetleriyle kendi mutlu olur. Çünkü Hak Din, saadetin anahtarıdır. Peygamberler de bu hak ve hakikatlerin tebliğcisi ve hayata geçiren örnek şahsiyetlerdir.⁸¹ Burada eleştirilen o dönemlerdeki olumsuzlukların nedeni olan din ve dini değerlere itibar etmeyen pozitivist öğretisi olduğu açıktır.⁸² Bu tespiti destekleyen ikinci bir temellendirmemiz daha olacak: “Topluluklarda (aile, şehir ve/ya devletler) iyilik ve mutluluk için yardımlaşmada ihtilaflar olursa ne olacak?” bu sorunun cevabında iki âlimin paralel düşündüğünü görürüz.

4. Müsbet Hareket ve Düşünce Farklılıkları

Hepimizin yaratıcı olan Allahu Teala ve sıfatlarını bilince diğer mezhep/yol/yöntem farklılıkları, ayrışmayı ve çatışmayı gerektirmez. Tabii yapı ve tabii karakterlerden dolayı farklılık olabilir. Nitekim Peygamberimiz(sav) “İhtilafü Ümmeti rahmetun”, demiş.⁸³ Üstadın deyişiyle, buradaki ihtilaf, düşmanlık, tarafgirlik değildir. Müsbet ihtilaftır, yani fikirlerin çarpışmasından (tesadüm-ü efkârdan) ve akılların birbirleriyle çelişmesi ve bir bakış açısının

78- Özgürleştirici ve müspet milliyet/ciliği, totaliter ve ulusalcı, menfi milliyetten ayırarak, onu görecelik ve içe kapanmacılıktan koruyacak “evrensel ölçüt”, “iletişimsel rasyonalite”dir. Yeni bir siyasal gelişme kavramının içeriği, insanın özgür ve rasyonel davranan bir birey anlamında kendi potansiyellerini gerçekleştirmesi ve bu anlamda rasyonel bir varlık olabilmesi süreci, kendi tarihselliği/yerliliği/milliliği içinde belirlenecektir. Ancak bu belirleme, her siyasal, dolayısıyla kültür bağımlı toplumsal oluşumun kendi içinde benzersiz olduğunu kabul etmekle birlikte, onu rasyonelleştirme, demokratikleştirme standartları açısından yorumlamaya ve eleştirmeye imkan sağlayıcı ilkelere dayanmalıdır. Bunu yapmak tikel/yerli/millî olanı tümel/evrensel olan ışığında okumak, yorumlamak ve yeniden üretmek demektir. Böylece özgürleştirici, evrensel değerler ışığında bir milliyetçi söyleme sahip olmak mümkün olabilir. Uyanık Mevlüt, *Özgürleştirici ve liberal milliyetçilik* <http://www.corum-hakimiyet.net/YazarlarDetay.aspx?ID=2062&HaberBasligi=%C3%96zg%C3%BCrle%C5%9Ftirici%20ve%20liberal%20milliyet%C3%A7ilik.mlf>. “Dindarlık, Müsbet Milliyet ve Said Nursi, Yeni Asya, 14.2.2012, s.14 http://www.yeniasya.com.tr/gorus_yazi_detay2.asp?id=5327, <http://www.saidnursi.de/said-nursi/medyada-said-nursi/7409-dindar-nesil-musbet-milliyetcilik-ve-said-nursi.html>, <http://www.ixirhaber.com/dindar-nesil-musbet-milliyetcilik-ve-said-nursi-makale,2620.html>

79- Abdurrahman Şeref Bey, *İlm-i Ahlak*. Karabet Matbaası, İstanbul. 1318/1902, s.37, 40, a.mlf, *Felsefi Düşünce*, s.204-205

80- Ebu Nasr el-Farabi, *el-Medinetül-fazıla*. Çev. Nafiz Şişman. MEB, Ankara. 2011. s.79-80, a.mlf. *es-Siyasetül-Medeniyye*, çev. M.Aydın, A.Şener, M.R.Ayas. Kültür Bakanlığı, İstanbul.1980, (özgün metin.72) s.39, a.mlf. Kitabül-Mille, çev. Fatih Toktaş, Divan Dergisi, yıl. 2002, sy.1, s.258

81- Said Nursi, *Mesnevi-i Nuriye*, Şahdamar yay. İstanbul.2010, s.151, *Lem'alar*, RNK, s.130 (17. Lem'a) <http://risaleinurenstistusu.org/index.asp?Section=Kulliyat&Book=Lemalar&Page=124http://arsiv.zaman.com.tr/2002/09/25/haberler/h12.htm>

82- Fethullah Gülen; *Üstad'ın Felsefi Telakkisi* <http://tr.fgulen.com/content/view/13927/3/>

83- Farklılıkları Göstermesi Rahmettir, *Teorik ve Pratik Boyutlarıyla İfade Hürriyeti*, ed. B.Berat Özipek, LDT, Avrupa Komisyonu. Ankara.2003. s.99-106

diğerini çürütmesi (tehâlûf-ü ukul) sonucunda hakikatin kıvılcımları ortaya çıkar, tahrip yerine islah ve tekümmüle çalışır.⁸⁴ Nitekim kendisi de hayatı boyunca dönemindeki sosyo-politik gelişmeler ve felsefi düşünceleri sonucunda zengin tecrübeler edinmiş, karşıtlarla tartışmalar seyrinde ortaya çıkarılan ve kendi dini ve felsefi konseptlerinin doğruluğunu ispatlayan argümanları elde edebilmiştir.⁸⁵

İslam felsefesinde farklılıklar hepsinin de tek ve yanlı maksadı gütmelerine engel olmaz. Dolayısıyla büyük topluluk (ümme/ler) birbirleriyle ilişkilerde bulunan orta büyüklükte birçok milletlerden oluşur. Küçük toplulukları da kavimler, boylar, şehirler olarak yorumlamak mümkündür. Daha özele ise mahalle, sokak ve ev'i birer topluluk olarak düşünmek mümkündür. Aile bunların en alt birimi olup, orada başlayan huzur, mutluluk haleleler gibi bir üst birime yansır.⁸⁶ Nursi, bundan dolayı olsa gerek, sivil toplum kuruluşlarının/cemaat ve cemiyetlerin de aynı hususa dikkat etmesi gerektiğini vurgular. Hürriyet-i şer'iye ve asayışı muhafaza etmeliler ve muhabbet üzerinde hareket etmeli, başka cemiyete leke sürmekle kendisine kıymet vermeye çalışmamalıdır.⁸⁷

Siyaset ilmi, aileden sokağa, mahalleye, şehre ve ülke/lere, devlet veya devletlere yönelik bu ilişkileri, işbölümünü adaletli bir şekilde düzenlemeye çalışır. Saadet/mutluluğu araştırır, bunun sahte olanını, yani şan, şeref, haz, zenginlik gibi geçici arzu ve heveslerden ayırır. Bizatihi iyi/hayr olan, geçici olmayan mutluluğu hedefler. Es-Saadetü'l-kusva denilen ve ahirette nihai boyutunu tadacağımız mutluluktur bu.⁸⁸ Said Nursi de hakiki muhabbet ve kemal ve faziletin ancak bizatihi olduğunu, başka unsurlara dayanmadığını söyler.⁸⁹ Başka bir dayanağı olmaması, yani bir menfaate yönelik yapılmaması, kişiyi düşmanlıktan, başkalarının hak ve hukukunu ihlal etmekten korur, çünkü erdem/fazilet, bizatihi yapıldığı için muhabbet hâsil eder, düşmanlığın gidip saadetin gelmesi böyle bir süreç sonundadır.⁹⁰

Dünyada saadet, refah ve huzurun temini, ahirette ise saadet-i kusva felah ile yani kurtuluşun temini ile mümkün olacaktır. Bunun için dünyada insanlığın çoğunluğunun bunu tatması gerekir, oysa mevcut medeniyet tasavvurları, yukarıda söylenildiği üzere, güç ve kuvvet, çıkar/menfaat ve cidal/cedel üzerine kuruludur.⁹¹ Medeniyetler savaşı tezi bu bakış açısının ürünüdür. Böyle olunca, kendi topluluğunu oluşturan azınlık bir grup insanın hırs, arzu, heveslerini tatmin etmek adına diğerlerini yutmak, onların haklarına tecavüz etmeyi doğal görür. Bunun için münazara yerine münakaşa ve çatışmayı önceler, bunu sağlamak için de her türlü unsuriyeti, ırkçılığı ve menfi milliyetçiliği kullanır. Sırf bu niteliklerinden dolayı, yani genel olarak insanlığın dünyadaki mutluluğunu temin etme yerine kendi topluluklarının arzu ve heveslerini öncelilediler, iktisat ve kanaat yerine israfı teşvik ettiler, sefahat çoğaldı. Hataları, zararları,

*Dünyada saadet,
refah ve huzurun
temini, ahirette
ise saadet-i kusva
felah ile yani
kurtuluşun temini
ile mümkün
olacaktır. Bunun
için dünyada
insanlığın
çoğunluğunun
bunu tatması
gerekir, oysa
mevcut medeniyet
tasavvurları,
yukarıda
söylenildiği üzere,
güç ve kuvvet,
çıkarmenfaat ve
cidal/cedel üzerine
kuruludur.
Medeniyetler
savaşı tezi bu
bakış açısının
ürünüdür.*

84- Said Nursi, *Mektubat*, RNK, s.286-287

85- Dimitri D.Vasilyev *Said Nursi insanlık için çözüm üretti*. <http://www.nurdergi.com/bediuzzaman/151-said-nursi-insanlik-icin-cozum-uretti.html>

86- Ebu Nasr el-Farabi, *el-Medinetul-fazıla*. Çev. Nafiz Şişman. MEB, Ankara.2011. s.79,102, a.mlf. *es-Siyasetül-Medeniyye*, çev.M.Aydın, A.Şener, M.R.Ayas. Kültür Bakanlığı, İstanbul.1980, (özgün metin.69-70) s.36

87- Said Nursi, *Hutbe-i Şamiye*, RNK, s. 103

88- El-Farabi, *Kitabül-Mille*, özgün metin.11, 14A,15, çeviri:264, 266, 268; a.mlf, *Felsefi Düşünce*, s.248-250

89- Sözlür, s. 1007-1009

90- Hedef-i kastı, fazilet bedeline hasis bir menfaattir. Menfaatin şe'nidir tezahur ve tehasum, bundan çıkar cinayet. Hedefinde menfaat yerine fazilettir. Faziletin şe'nidir muhabbet ve tecazüp; bundan çıkar saadet, zail olur adavet. Said Nursi, *Sözlür*, Envar yay. S.966

91Said Nursi, *Mektubat*, RNK, 61. *Hakikat Çekirdeği*, s.514-515, *Sunabat*, (Risale-i Nur Külliyyatından İlk Eserler) RNK, İstanbul. 2012, s.85

Dünyada dini anlayışlarda önemli değişimler yaşanıyor, eskiden bütün zihinler din meselesinde ya düşmanlık ya da dostluk ikilemi üzerine yoğunlaşırdı. Şimdi yoğunluk dünyaya dair ilerleme ve medeniyet üzerine, dolayısıyla bunlara dair güzellikleri alıp uygulayabiliriz. Bu da Kur'an'ın nehyettiği hususa girmez.

faídasından çok olmaya başladı. İnsan sürekli istiyor, temel ihtiyaçlarını gidermenin ötesinde arzu ve isteklerin sınırı, tatmini olmadığından dolayı da insan ne kadar maddi anlamda zengin olsa bile aslında fakirleşiyor.⁹² Bunun için olsa gerek Üstad: "İhtiyaç medeniyetin üstadıdır." demektedir.⁹³

5. Medeniyet ve Diyalog

Bu noktada medeniyetler arası savaş tezini çürütmek ve bu oyunu bozmak için medeniyetler/kültürler arası diyalogdan söz etmek ne anlama gelir? Üstelik Batı medeniyetine böyle ciddi eleştiriler yöneltilmesinin yanı sıra Yahudi ve Hıristiyanlarla muhabbet kurulmamasına yönelik ayet-i kerime de bulunmaktadır.⁹⁴ Üstadın Batı'daki materyalist ve pozitivist bilgi, bilim tasavvurunun ürettiği medeniyet tasavvurunu, İsevilik ve değerlerini önceleyerek bir medeniyet tasavvuru oluşturmaktan ayırarak, ilkinin bunların kalbi hastalıklara yol açtığını söylemesi, Eski Said dönemine yönelik öz eleştiri yapması bu noktada çok önemlidir.⁹⁵ Pozitivist-seküler medeniyet tasavvuru ile İsevi medeniyet tasavvuru arasındaki ayırmadan sonra bir de akademik bir tahlil yapar. İlgili ayeti yorumlarken bunun kesin hüküm olması delaletinin de kesin olacağı anlamına gelir mi, tevil ve tefsir/yorumlama ihmali olabilir mi sorusu üzerinde durur. Ayetteki nehyin "âmm" değil, mutlak olduğunu bunun da sınırlama (takyit) olunabileceğini söyler. Ayrıca birey olarak düşünüldüğü zaman her Müslüman olmayanın bütün sıfat ve sanatlarının da kafırca olacağı anlamına gelmez. Bu yüzden ehl-i kitap bir hanımla evlenmek caizdir. İkinci olarak dünyada dini anlayışlarda önemli değişimler yaşanıyor, eskiden bütün zihinler din meselesinde ya düşmanlık ya da dostluk ikilemi üzerine yoğunlaşırdı. Şimdi yoğunluk dünyaya dair ilerleme ve medeniyet üzerine, dolayısıyla bunlara dair güzellikleri alıp uygulayabiliriz. Bu da Kur'an'ın nehyettiği hususa girmez.⁹⁶ Ayrıca İslam birlikteliğini sağlamanın şartı olan muhabbet gereği, husumet ile ilgimiz olmaz. Çünkü husumet, cahillik ve nifak çıkarır. Muhabbeti önceleriz, çünkü kalplerdeki düşmanlığı, hasedi çıkarır atar. Gayr-i Müslimleri medeni insanlar olarak gördüğümüz için ikna yolunu seçeriz, böylece insaf ehli olanlar İslamiyet'in yüceliğini görebilirler ve gönülleri ısınabilir.⁹⁷ Buradaki kriteri, "dindar Hıristiyanlar" ile dost olup düşmanlığı ortadan kaldırmaya çalışmaktır. Çünkü "adaveti/düşmanlığı" bırakmak temel esastır.⁹⁸ Nitekim Kur'an'ın öngördüğü medeniyet tasavvurunda, Batı/hakim medeniyetin olumsuz yönleri,

92- Said Nursi, *Hutbe-i Şamiye*, RNK s. 155

<http://risaleinurenstitusu.org/index.asp?Section=Kulliyat&Book=HutbeSamiye&Page=155>

93- Said Nursi, *Sünubat*, RNK, s. 74. <http://risaleinurenstitusu.org/index.asp?Section=Kulliyat&Book=Sunubat&Page=74>

94- "Yahudileri ve Hıristiyanları dost edinmeyin." *Maide Suresi*, 5:51.

95- *Lem'alar*, s. 119-124 <http://risaleinurenstitusu.org/index.asp?Section=Kulliyat&Book=Lemalar&Page=124>

96- *Lem'alar* (11.Lem'a) Enavar yay. S.103, 26. Mem'a, s.362 Said Nursi, *Münazarat*, s. 70-71. Said Nursi, *Münazarat*, s., 67-69, 7; Münazarat (Risale-i Nur Külliyyatından İlk Eserler) RNK, İstanbul. 2012, s.21-22

97- Said Nursi, *Dıvan-ı Harb-i Örfi*, s. 67-68. *Dıvan-ı Harb-i Örfi*, (Risale-i Nur Külliyyatından İlk Eserler) RNK, İstanbul. 2012, s.155; *Hutbe-i Şamiye*, RNK, s. 55 vd, 154

98- Said Nursi, *Barla Labikası*, RNK, s. 59

99- Said Nursi, *Mektubat*, 458. <http://risaleinurenstitusu.org/index.asp?Section=Kulliyat&Book=Mektubat&Page=458>, *Sünubat*, s. 57-65. <http://risaleinurenstitusu.org/index.asp?Section=Kulliyat&Book=Sunubat&Page=65>.

Sünubat, (Risale-i Nur Külliyyatından İlk Eserler) RNK, İstanbul. 2012, s.85. Önemine binaen aynen alıntılanak istiyorum: Nev-i beşere rahmet olan Kur'an, ancak umumun, lâakal ekseriyetin saadetini tazammun eden bir medeniyeti kabul eder. Medeniyet-i hazıra, beş menfi esas üzerine teessüs etmiştir: Nokta-i istinadi kuvvettir. O ise, şe'ni tecavüzdür. Hedef-i kastı menfaattir. O ise, şe'ni tezahumdur. Hayatta düsturu cidaldir. O ise, şe'ni tenâzudur. Kitleler mâbeynindeki rabıtası, âhari yutmakla beslenen unsuriyet ve menfi milliyettir. O ise, şe'ni müthiş tesâdümdür. Cazibedar hizmeti, hevâ ve hevesi teşci ve arzularını tatmindir. O hevâ ise, insanın mesh-i mânevînesinebeptir. Şeriat-ı Ahmediyenin (a.s.m.) tazammun ettiği ve emrettiği medeniyet ise:Nokta-i istinadi,

ilkeleri yerine müspet olanları koyar. Güç ve kuvvet yerine, hak, hukuk, adalet ve tevazün/denge öncelenir. Menfaat temin edecek davranışlar yerine muhabbeti, kardeşliği, dayanışmayı sağlayacak erdem tercih edilir. İnsanı fitratındaki olgunluğa erdiren işte bu dayanışma, yardımlaşma ve birliklilik (teavün, tesanüt ve ittihat) gerçekleştiği ortamlardır.⁹⁹ Medinetü'l-fazıla, erdemli şehir ve/ya toplum budur. Bu öyle bir medeniyettir ki, bâtını nur, zahiri rahmet; içi muhabbet, dışı uhuvvet; sureti muâvenet, sîreti şefkat, câzibedar bir melektir.¹⁰⁰ Böyle bir medeniyeti istemek, zaten insanıyeti istemek demektir.¹⁰¹ Böylece Hakk'ın gereği olarak ittifak, erdem gereği için dayanışma; yardımlaşmanın gereği olarak birbirimizin imdadına koşmakla insanıyet gerçekleşir. Dinin isteği olan kardeşlik ve bunun ortaya çıkardığı güzel duygular topluma hâkim olur. Kısacası, "Din insanları birbirine yaklaştırır, dinsizlik ve tanrıtanımazlık ise düşmanlık yaratır."¹⁰² İnsan böyle ortamda nefsinin, heva ve heveslerine sahip olabilir, ruhunu olgunluk/kemalat yolunda geliştirebilir, her iki dünya da mutluluğa erişir.¹⁰³

Farabi ve Said Nursi'nin fikri benzerlikleri, ezelden ebede kadar hep aynı hakikatin farklı dönemlerde yansıması olarak görebiliriz. Eleştirdiği felsefenin mutlak anlamda olmadığı, pozitivist öğretiyeye yönelik olduğunun en önemli göstergelerinden biri de "Sırat-ı müstakim" tanımıdır. Nursi'ye göre, şecaat, iffet, hikmetin birleşmesi ve eyleme dönüşmesinden oluşan "adl ve adalet" dosdoğru yolun temel nitelikleridir.¹⁰⁴ Bunlara baktığımız zaman Ahlak ilminin dört temel unsuru olarak Platon (v. MÖ. 347) ve Aristoteles'ten (v. M.Ö 322) bu yana aynı tasnifi görürüz.¹⁰⁵ Müslüman filozoflar, güzel ve iyi ahlak da; hikmet, iffet, şecaat, adalet ismiyle dört kısma ayırıp, bunları "Dört Temel Erdem" diye isimlendirmişlerdir.¹⁰⁶

Diğer bir benzer kavramsallaştırma da cumhuriyet terimidir. İdeal devlet tasarımı olarak Platon, cumhuriyet üzerinde çok durmuştur. Bu ve idea kavramı gibi birçok husus, İslam düşüncesinde ona Eflatun-u ilahi denilmesine neden olmuştur. Said Nursi de, cumhuriyet'i, adâlet ve meşveret ve kanunların adaletli bir şekilde uygulanması olarak görmektedir. Fakat kavramların temellendirilmesinde Batıyı taklit etmenin uygun olmadığını özellikle vurgular.¹⁰⁷

kuvvete bedel, hakır ki, şe'ni adalet ve tevâzündür. Hedefi de, menfaat yerine faziletir ki, şe'ni muhabbet ve tecâzüptür. Cihetü'l-vaahdet de, unsuriyet ve milliyet yerine, rabita-i dini ve vatani ve sınıfidir ki, şe'ni samimi uhuvvet ve müsâlemet ve haricin tecavüzüne karşı yalnız tedâfüdür. Hayatta, düstur-u cidal yerine düstur-u tevâvündür ki, şe'ni ittihad ve tesanüttür. Hevâ yerine hüdâdır ki, şe'ni insanıyeten terakki ve ruhen tekâmüldür. Mevcudiyetimizin hâmisî olan İslâmiyetten elini gevsetme, dört elle sarıl. Yoksa mahvolursun. Ayrıca bkz. Said Nursi, *Mektubat*, RNK, 61. *Hakikat Çekirdiği*, s.514-515, Canan İbrahim, *Bediüzzaman Said Nursi's View of Civilization*, Panel, Said Nursi, translated by Şukran Vahide, Sözlük Püblisyon, İstanbul.1993, s.49 vd

100- Said Nursi, *Mesnevi-i Nuriye*, s. 77. *Sünubat*, RNK, s.58-61, *Sözler*, (12. Söz), RNK, s.146 <http://risaleinurenstistusu.org/index.asp?Section=Kulliyat&Book=MesneviiNuriye&Page=77>

101- Erkölet, Alev, *Bediüzzaman Düşüncesinde Medeniyet, Bilgi ve Siyaset İlişkisi*. Köprü Dergisi, Kış:2005, sayı.89, <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=652>

102- Dimitri D. Vasilyev *Said Nursi insanlık için çözüm üretti*. <http://www.nurdergi.com/bediuzzaman/151-said-nursi-insanlik-icin-cozum-uretti.html>

103- Said Nursi, *Sözler*, RNK, s. 145 ayrıca bkz. <http://risaleinurenstistusu.org/index.asp?Section=Kulliyat&Book=Sozler&Page=122>

104- Said Nursi, *İşârât'ül-İcâz*, RNK, s.30. (Bakara Suresinin tefsiri)

105- Platon ve Aristoteles'in düşüncesinde "adalet" kavramının ele alınışıyla ilgili olarak bk. Platon, *Devlet*, çev.: Selahattin Eyüboğlu-M. Ali Cimcoz, Remzi Kitabevi, İstanbul 1971, 427e, 430e; Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, çev. Saffet Babür, Bilgesu Yay., Ankara 2007, pn.: 1109a, 1119b, 1129b, 1134a; Mehmet Ali Ağaoğulları, *Eski Yunan'da Siyaset Felsefesi*, Vteori Yay., Ankara 1989, s. 235; Şehrezürî, *Resâilü's-Eş-Şecere'ti'l-İlâhiyye fî Ulumi'l-Hakâiki'l-Rabbâniyye*, thk. Necip Görgün, Elif Yay., İstanbul 2004, c. II, s. 55; Macit Fahri, *İslam Ahlak Teorileri*, çev.: Muammer İskenderoğlu-Atilla Arkan, Litera Yay., İstanbul 2004, ss. 94-100; Bedia Karsu, *Ahlak Öğretileri I- Mululuk Ahlakı*, İÜEF Yay., İstanbul 1970, s. 83, 84, 102, 103. Aygün Akıoğlu'nun beyin katkısına müteşekkirim.

106- Abdurrahman Şeref Bey, *İlm-i Ahlak*. Karabet Matbaası, İstanbul. 1318/1902, s.55

Farabi ve Said Nursi'nin fikri benzerlikleri, ezelden ebede kadar hep aynı hakikatin farklı dönemlerde yansıması olarak görebiliriz. Eleştirdiği felsefenin mutlak anlamda olmadığı, pozitivist öğretiyeye yönelik olduğunun en önemli göstergelerinden biri de "Sırat-ı müstakim" tanımıdır. Nursi'ye göre, şecaat, iffet, hikmetin birleşmesi ve eyleme dönüşmesinden oluşan "adl ve adalet" dosdoğru yolun temel nitelikleridir.

Aslında önemli olan din-i Mübin-i İslam'ın hükümlerinin öncelenmesidir; yönetim tarzları vesiledir. Batılılar, İslam dünyasında maalesef yoğun olan cehâlet, taassuba bakıp, dinimizin istibdada müsait zannediyorlar. Bunun yanlışlığını ortaya koymak için Meşrutiyeti övmüş, ama onun da baskı ve zulme yol açabileceği tehlikesine sürekli dikkat çekmiştir. Aynı durum cumhuriyet için de geçerlidir. Eğer adalet ve meşverete dikkat edilmez, kanunlar adil uygulanmazsa, günümüzde görülen ve giderilmeye çalışılan aksaklıklar ortaya çıkar ve cumhuriyete tam tersi uygulamalar, cumhuriyet adı altında yapılır.

Aslında önemli olan din-i Mübin-i İslam'ın hükümlerinin öncelenmesidir; yönetim tarzları vesiledir. Batılılar, İslam dünyasında maalesef yoğun olan cehâlet, taassuba bakıp, dinimizin istibdada müsait zannediyorlar. Bunun yanlışlığını ortaya koymak için Meşrutiyeti övmüş, ama onun da baskı ve zulme yol açabileceği tehlikesine sürekli dikkat çekmiştir. Aynı durum cumhuriyet için de geçerlidir. Eğer adalet ve meşverete dikkat edilmez, kanunlar adil uygulanmazsa, günümüzde görülen ve giderilmeye çalışılan aksaklıklar ortaya çıkar ve cumhuriyete tam tersi uygulamalar, cumhuriyet adı altında yapılır.¹⁰⁸ Bu nedenle olsa gerek Nursi, hikmet (felsefi) ilkelerini yönetim ilke ve kanunlarından (desâtir-i hükümet) müstağni görmez. Üstelik vicdana hâkim olan dini ilkelere ve fazilete son derece ihtiyaç duyduğunu söyler.¹⁰⁹

Günümüzde İslam dünyasındaki gerilik, manevi açıdan görülen taassup ve istibdad'ın nedenine gelince, insan için ancak çalıştığının karşılığı olduğuna göre,¹¹⁰ çalışmayı, gayret etmeyi bıraktı, emeksiz para kazanımını önceledi ve faiz yaşağını ihlal etti, böyle olunca da mevcut durum ortaya çıktı. Hâlbuki tedenni/gerilik, İslamiyet'in düşmanıdır. Bu İslam ile dost gösterildi. Tevekkül tembellikle özdeş kılındı, "İnsanların en hayırlısı onlara en faydalı olandır." hadisi unutuldu.¹¹¹ Hâlbuki İslam ahlâkı ve iman hakikatlerini içselleştirir, teori ile pratik uyumunu sağlırsak, hem bu olumsuzluklar gider, hem de diğer dinlere mensup insanlar, İslamiyet'i benimseyebilirler.¹¹²

SONUÇ

Eğer ülkemizdeki siyasi, iktisadi ve itikadi soru(n)ları en az hasarla çözmek istiyorsak, bireysel ve toplumsal bilinçlenme ve duyarlılığımızı artırmak diye bir gayemiz varsa, Osmanlı'nın son dönemi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamalarını yaşamış, sorunlarıyla yüzleşmiş, bu uğurda birçok çile çekmiş âlimlerimizin yaptığı çalışmaları, ortaya koyduğu eserleri yeniden okumalıyız. Bu sempozyum(ları) Bediüzzaman Said Nursi ve eserleri, yetişmesine vesile olduğu nesil ve çalışmalarının ürünü olarak görüyorum. Çünkü o, modernleşme ve medeniyet adı altında dayatılan kimliksiz ve kişiliksiz batılılaşma çabalarına karşı (sistem içinde kalarak bazen aktif bazen de pasif) direniş göstermiş, temel ilke ve öncüllerini "müsbet hareket" ile sürekli gündemde tutmuş ve hayata geçirmiştir.

Klasik İslami ilimlerin tahsilinin yanı sıra Batı medeniyeti ve onun felsefi temelleri hakkındaki bilgilerle mücehhez bir âlim olarak İslamiyet'in tekrar belirleyici bir güç ve konuma gelmesi mücadelesi vermiştir. Batı medeniyeti ve felsefe düşüncesini iki kategoride değerlendirerek pozitivist-materyalist temellerine yönelttiği eleştiriler çok önemlidir. Çünkü bu takdirde Medeniyet, deni-

107- Said Nursi *Hutbe-i Şamiye*, RNK, s.97. Zaman zaman İslam filozoflarını açıkça takdir eder: "İslâm hükemesinin Eflâtun'u ve hekimlerin şeyhi ve filozofların üstadı, dâhi-i meşhur Ebu Ali ibn-i Sina" diye söze başlaması için bkz. *Lem'alar*, 145-151

108- Said Nursi, *Divan-ı Harb-i Örfi*, s.25; *Sualar*, 14. Şua, s.458-460, ayrıca bkz. <http://risaleinurenstitusu.org/index.asp?Section=Kulliyat&Book=Sualar&Page=256>

109- Çünkü insanın ahlakını değiştirme ve güzelleştirme çabası, hikmet, iffet ve şecaat diye bilinen üç hususu korumasına yeterli olmaz. Bunları insan fıtratında harekete geçirecek, vicdanlara etki edecek İlahi Adaletin kriterini sürekli hatırlatacak bir peygambere ihtiyaç vardır. *Mubakemat*, s. 125-126. <http://risaleinurenstitusu.org/index.asp?Section=Kulliyat&Book=Muhakemat&Page=125>, Gaygusuz, İbrahim. <http://www.nurforum.org/forum/risale-i-nurlardan-paylasimlar/risale-i-nur%27da-felsefe-1/>

110- *Necm Süresi*, 53:39

111- Said Nursi, *Münazarat*, 78-79 *Mektubat*, Envar yay. S.617, *Mektubat*, RNK, 42. Ve 53. *Hakikat Çekirdeği*, s.512, 514

112- Said Nursi, *Hutbe-i Şamiye*, 28-33; *Tarihçe-i Hayat*, Envar yay. S.116

ete vesile oluyor, insanlığını mahveden beş temel unsur ortaya çıkıyor. “Mim”siz medeniyet tasavvurunun zahiri anlamı budur. Bir de kanaatime göre, işari anlamı vardır ki, bu Muhammed’siz yani Peygamberimiz’in ortaya koyduğu yol, yöntemler üzerine kurulan, Hz. Adem’den bu yana mütevatiren gelen temel ilkelerin yeniden üretilmesi ve dünyaya adalet, eşitlik ve hürriyet getiren İslam ve Medeniyetinin yeniden üretilmesidir.

Nursi’nin şiddetle eleştirdiği “Mimsiz medeniyet”tir; çünkü pozitivist-materyalist bir öğretille temellenmiş ve insanları “dalalet” ve “sefahat’e yönlendirmektedir. Dolayısıyla Batı ve medeniyetini toptan bir reddetme söz konusu değildir. İlahi risaletlerin birliği çerçevesinde Hz. Âdem’den itibaren bütün peygamberlere gönderilen Hak (genel anlamda İslam) Din’den aldığı feyz ile günümüz insanına faydalı sanatları, adalet ve hakkaniyete hizmet eden beşeri ve pozitif bilimlere geliştiren Avrupa’yı eleştirilerinin dışında tuttuğunu özellikle vurgulamak gerekir. Yani Hz. Âdem (as) itibaren Hak Din’in hayata geçirilmesi için yapılan bütün bilgi birikimini, bunların bilimsel modeller haline dönüştürülmesinin eleştirel bir şekilde incelenmesi yeni bir İslam Epistemolojisi ve bunun üzerine kurulu İslam Medeniyeti için gereklidir.

Bu husus, Avrupa Birliği projesini Türkiye’nin demokratikleşme standartlarını uluslararası seviyeye yükseltmek, farklı din, dil, ırk ve kültürlerin bir arada yaşayabileceği sosyo-ekonomik bir birliklilik olarak değerlendiren bir akademisyen için çok önemlidir. Velhasıl, “Mim”siz Medeniyet’in bu iki boyutu arasında mücadelenin Türkiye Cumhuriyeti ve kuruluş felsefesinde yerini araştırmak için Said Nursi ve eserleri çok önemli kaynaktır. Özellikle tek parti döneminde yapılan haksız ve ma’seri vicdanı sızlatan uygulamaları ve pozitivist-materyalist felsefi öğretinin nesillere benimsettirmeye çalıştığı dönemi düşündüğümüzde, Said Nursi’nin ortaya koyduğu hizmetin ve ihyasını çalıştığı “İslam Medeniyeti” tasavvurunun önemi daha iyi anlaşılacaktır.

Özet

Bir çok alanda yeni krizlerle karşı karşıya olan insanlığı huzura kavuşturabilecek yeni bir medeniyet tasavvuru üzerine düşünmek gerekiyor. Bu çerçevede, mevcut Batılı medeniyet ve bunu oluşturan bilgi, bilim kavramlarının eleştirel tahlili gerekir. Çünkü dini ve metafizik değerlerden arındırılmış seküler, maddeci-pozitivist bilgi, bilim tasavvuru ve bunlar üzerine kurulu medeniyet anlayışının taşınmasıyla insan insanın kurdu haline geldi: Kitle katliamları yapılmaya; bireysel anlamda bencillik, hazzıcılık, faydacılık ve sefahat öncelenmeye başlandı. *Eğer yeni bir medeniyet anlayışı kurgulamak ve hayata geçirmek istiyorsak, öncelikle 17-19. yüzyıllara hâkim olan pozitivist “bilgi güçtür, güç de bilgidir” anlayışının tutarlılığının tahlil etmek gerekiyor. Nitekim bu yaklaşım bilgi-bilim felsefesi bağlamında ciddi eleştirilere uğramaya başladı. Bu bağlamda, pozitivist öğretilere ciddi eleştiriler yönelten Risale-i Nur, bilim-din uzlaşması genellemesine düşmeden incelenecek, İslam Medeniyetini kuran felsefi düşüncenin temellerine işaret edilecektir. Bu iki medeniyetin iki farklı paradigma olduğunu, birbirinden benzeyen, ayrılan ve çelişen noktaların neler olduğu ve bunun nedenleri üzerine durulacaktır. Said Nursi’nin eleştirdiği felsefenin hangi paradigmanın görüşüne tekabül ettiği araştırılacak ve temel kavramlarının Farabi gibi Müslüman*

Nursi’nin şiddetle eleştirdiği “Mim-siz medeniyet”tir; çünkü pozitivist-materyalist bir öğretille temellenmiş ve insanları “dalalet” ve “sefahat’e yönlendirmektedir. Dolayısıyla Batı ve medeniyetini toptan bir reddetme söz konusu değildir.

---

filozoflardan farklı olup olmadığı sorgulanacaktır. İlahi Risaletlerin birliği çerçevesinde üretilen medeniyet ile "Mim"siz Medeniyet kavramları arasındaki fark vurgulanacaktır. Böylece, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesinin pozitivist felsefeden etkilenmesinin olası sonuçlarına da işaret edilmesi hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler. Said Nursi, Mimsiz Medeniyet, Felsefe, Pozitivism, Materyalizm,

Abstract

We need to think over the concept of a new civilization that may bring peace to humanity that face crises in many areas. In this framework we have to analyze with a critical approach the present Western civilization and its concepts of knowledge and science, because by having a secular, positivist-materialist knowledge and science isolated from religious and metaphysic values and a civilization based on these concepts, man became man's wolf: massacres, individual egoism, hedonism, utilitarianism and recreation attained priority. Therefore if we really want to build and realize a new understanding of civilization, we need to analyze the consistency of the understanding which is expressed by "Knowledge is power, and power is knowledge" and which prevailed the 17th-19th centuries. As a matter of fact this approach to the philosophy of knowledge and science began to take serious criticism. In this context without falling into the generalization of science-religion compromise, we will analyze Risale-I Nur that directs serious criticism to the positivist doctrine and we will try to point out to the basic principles of the philosophical thinking that built the Islamic civilization. We will consider that these two civilizations are two different paradigms with similar, different and conflicting points and their reasons. We will research the views of paradigm that correspond to the philosophy criticized by Said Nursi and question whether his basic concepts are different or not from those of Muslim philosophers like Farabi. The difference between the civilization produced within the framework of the unity of Divine Prophethoods and that developed by Western "uncivilized" civilization will be emphasized. Thus it is aimed to point out the possible consequences of how the founding philosophy of the Turkish Republic has been influenced by the positivist philosophy.

Key Words: Said Nursi, Uncivilized Civilization, philosophy, positivism, materialism